Cultural and Social Reserch Journal of Child and Adolescent
Vol.3, Series.10, No.3, Autumn 2025/ 135-169
https://cssca.ricac.ac.ir
Doi: https://doi.org/10.22083/cssca.2026.566708.1098

Hero Construction in Children's and Young Adult Literature through the Use of Classical Persian Literary Heritage: A Comparative Study of the Representations of Gordafarid and Ilya

Maryam Mousavi, *Ph.D. Candidate in Persian Language and Literature, University of Kashan, Kashan, Iran. Email: maryammousavi651@gmail.com*

Amirhossein Madani, *Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Kashan, Kashan, Iran. (Corresponding Author) Email: m.madani@kashanu.ac.ir*

Extended Abstract

Introduction: Children's and young adult literature is an important domain through which the literary and cultural heritage of a society can be transmitted and reinterpreted. Classical Persian literature, particularly Ferdowsi's *Shahnameh*, contains numerous heroic figures who can contribute to the formation of cultural and national identity among younger generations. However, the direct transmission of these figures into contemporary children's and young adult literature is not always possible because of differences in language, narrative structure, modes of reception, and audience needs. It therefore requires processes of rewriting and adaptation. In this context, the construction and representation of the hero are particularly significant. The mere presence of a powerful or central character does not necessarily constitute hero construction. Rather, the hero is constructed through personality traits, agency, decision-making, confrontation with crises and obstacles, relationships with other characters, and transformation throughout the narrative. This study examines the construction of the hero in selected works that draw upon the heritage of classical Persian literature for children and young adults. Four rewritten or adapted versions of the story of Gordafarid in the *Shahnameh* are examined alongside *Ilya: The Birth of a Hero*, a contemporary work drawing upon patterns associated with Iranian heroes. The main research question concerns the extent to which heroes derived from classical literature retain the characteristics of their original heroic figures through processes of rewriting and adaptation and how they are transformed to meet the needs of contemporary audiences. The study also seeks to distinguish between the transmission of an established hero and the construction of a contemporary hero within the narrative process.

Methods:This qualitative study employs a descriptive-analytical and comparative approach, with data collected through library research. The corpus consists of selected works of children's and young adult literature that draw upon narratives and heroic patterns from classical Persian literature. The works were purposively selected based on their direct relevance to the research problem, their potential for examining the representation of the hero, and differences in their degrees of rewriting and adaptation. Four works based on the story of Gordafarid and *Ilya: The Birth of a Hero* were examined. The analysis focused on indicators such as the type and narrative position of the hero, personality traits, goals and motivations, agency and action, confrontation with obstacles and crises, relationships with other characters, character development, degree of distance from the original narrative, and the use of visual elements and contemporary media. The comparative analysis further examined the distinction between the established hero of an epic narrative and a hero whose identity is constructed within a contemporary narrative.

Findings: The findings indicate that the rewritten and adapted versions of the story of Gordafarid generally preserve the essential heroic identity of the original character. Courage, independence, agency, and readiness to confront crises are among the principal characteristics retained across these works. Differences among the works are mainly evident in narrative techniques, simplification of language, rewriting of dialogues, omission or addition of details, attention to the character's inner experiences, and modes of illustration. In some works, particularly *The Dream of Gordafarid*, greater attention is given to the character's mental and emotional experiences, whereas others place greater emphasis on transmitting the main storyline and depicting the hero's external actions. Thus, these works primarily represent the transmission and adaptation of an established hero for a new audience rather than a fundamental transformation of the hero's identity.

In contrast, *Ilya: The Birth of a Hero* presents a different model of hero construction. At the beginning of the narrative, Amirali is an ordinary adolescent who faces family difficulties and subsequently confronts a broader social crisis. The death of his mother, his discovery of medicine hoarding, and the threat posed to the public create the circumstances through which the character moves beyond his initial ordinary condition. His heroic identity develops through confronting the crisis, discovering his abilities, and choosing to oppose oppression. His inner power, which is connected to his ancestral heritage, operates alongside intelligence, choice, and agency in the construction of his heroic identity. Therefore, extraordinary power alone does not make the character a hero; rather, the manner in which that power is used to confront a crisis is central to the construction of heroism.

The comparison of the two models shows that Gordafarid represents a hero "in action," as her heroic identity has already been established before the crisis and is manifested through her actions. Ilya, by contrast, represents a "process of becoming a hero," as his heroic identity develops throughout the narrative. In *Ilya*, elements such as ancestry and inherited heritage, latent power, crisis, the presence of a guiding figure, and resistance to oppression are connected to the broader pattern of the Iranian hero without constituting a direct recreation of any specific mythological figure. The use of illustrations, contemporary settings, and new media features, including access to an animated version of the story through a barcode, further expands the ways in which the work engages contemporary audiences.

Conclusion: The findings demonstrate that drawing upon classical literary heritage in children's and young adult literature involves more than simplifying language or shortening narratives. The construction and representation of the hero, characterization, illustration, and the use of contemporary communication technologies also play important roles in maintaining the connection between this heritage and contemporary audiences. The works based on Gordafarid primarily seek to preserve the identity of the epic heroine while presenting her through language and narrative structures that are more accessible to children and young adults. In contrast, *Ilya* reconstructs the Iranian heroic pattern through a contemporary character and develops the process of becoming a hero on the basis of crisis, choice, agency, transformation, and connection to ancestral heritage. The comparison therefore indicates that transmitting Iran's heroic literary heritage into contemporary literature, while preserving its fundamental elements of national identity and heroism, requires the reconsideration of narrative strategies and modes of heroic representation in accordance with the circumstances and lived experiences of children and young adults.

Keywords: Children's and Young Adult Literature, Hero Construction, Gordafarid, Ilya, Shahnameh, Iranian Hero, Rewriting, Recreation.

پژوهشنامه فرهنگی و اجتماعی کودک و نوجوان
سال سوم/ شماره سوم/ شماره مسلسل ۱۰/ پاییز ۱۴۰۴/ ۱۶۹ ـ ۱۳۵
Cultural and Social Reserch Journal of Child and Adolescent
Vol.3, Series.10, No.3, Autumn 2025/ 135-169
Doi: https://doi.org/10.22083/cssca.2026.566708.1098

قهرمان کوچک؛ قهرمان‌سازی در ادبیات کودک و نوجوان با بهره‌گیری از میراث حماسی ایران؛ «مطالعه تطبیقی گردآفرید و ایلیا»

مریم موسوی[۱]، امیرحسین مدنی[۲]

چکیده

بازنویسی و بازآفرینی متون کهن، از شیوه‌های پیوند دادن کودکان و نوجوانان با میراث ادبی و اسطوره‌ای ایران است. پژوهش حاضر باهدف بررسی شیوه‌های قهرمان‌سازی برای کودکان و نوجوانان با بهره‌گیری از شخصیت‌های ادبیات کهن ایران انجام شده است. روش پژوهش، کتابخانه‌ای و توصیفی تحلیلی است. نمونه پژوهش شامل چهار اثر بازنویسی و بازآفرینی‌شده از داستان «گردآفرید» در شاهنامه فردوسی و اثر «ایلیا؛ تولد یک قهرمان» است که به‌صورت تطبیقی بررسی شده‌اند. در تحلیل آثار، میزان وفاداری به متن اصلی، شیوه بازنویسی یا بازآفرینی، کنش‌مندی و تحول شخصیت قهرمان، عناصر داستانی، زبان و گفت‌وگو، تصویرگری و تناسب با مخاطب کودک و نوجوان موردتوجه قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد آثار مربوط به گردآفرید، در حفظ طرح کلی، درون‌مایه و ویژگی‌های اصلی روایت شاهنامه، وفاداری قابل‌توجهی به متن اصلی دارند؛ بااین‌حال، در برخی نمونه‌ها بازتعریف شخصیت قهرمان و بهره‌گیری از امکانات نوین روایت و تصویر محدود است. در مقابل، «ایلیا؛ تولد یک قهرمان» با انتقال الگوی قهرمانی به فضای معاصر، استفاده از عناصر کمیک و پیوند متن و تصویر، الگوی متفاوتی از قهرمان‌سازی ارائه می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد بهره‌گیری از قهرمانان ادبیات کهن، در صورت همراهی با بازپرداخت خلاقانه و توجه به ویژگی‌های مخاطب معاصر، می‌تواند زمینه پیوند میراث ادبی ایران با الگوهای قهرمانی متناسب با کودکان و نوجوانان را فراهم کند.

واژگان کلیدی

قهرمان‌سازی، ادبیات کودک و نوجوان، بازنویسی، بازآفرینی، ادبیات کهن، گردآفرید، ایلیا.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۷

۱. دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. maryammousavi651@gmail.com
۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. (نویسنده مسئول) m.madani@kashanu.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

میان بازنویسی و بازآفرینی نیز تفاوت‌هایی وجود دارد. بازنویسی معمولاً با حفظ کلیت محتوا و عناصر اصلی متن و ایجاد تغییراتی در زبان و بیان، با هدف متناسب‌سازی اثر با نیازها و توانایی‌های مخاطب جدید انجام می‌شود؛ درحالی‌که بازآفرینی، امکان دخل‌وتصرف و آفرینش گسترده‌تری در متن مبدأ فراهم می‌کند و می‌تواند با تغییر در عناصری همچون زاویهٔ دید، شخصیت‌پردازی، مکان و زمان، لحن، پایان‌بندی و شیوهٔ روایت، به شکل‌گیری متنی تازه بینجامد (بی‌نظیر، ۱۴۰۱: ۱-۴۲)؛ بررسی حضور شخصیت‌های کهن در ادبیات کودک و نوجوان را نمی‌توان تنها بر اساس میزان وفاداری اثر جدید به متن اصلی انجام داد؛ بلکه لازم است چگونگی بازتعریف شخصیت و نسبت ویژگی‌های آن با جهان روایی و مخاطب جدید نیز مورد توجه قرار گیرد.

در میان متون کهن ایران، شاهنامهٔ فردوسی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این اثر افزون بر ارزش ادبی و روایی، مجموعه‌ای گسترده از شخصیت‌های اسطوره‌ای و حماسی را در خود جای داده است؛ شخصیت‌هایی که هر یک در موقعیت‌های متفاوت با بحران، انتخاب، مبارزه و مسئولیت مواجه می‌شوند. ازاین‌رو، بازنویسی و بازآفرینی داستان‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان، تنها به انتقال یک روایت کهن محدود نمی‌شود، بلکه می‌تواند با بازنمایی دوبارهٔ شخصیت‌های حماسی همراه باشد. در این میان، شخصیت قهرمان به دلیل نقش او در پیشبرد روایت، نوع کنش‌مندی، تصمیم‌گیری و مواجهه با موانع، جایگاه مهمی در بررسی چگونگی شکل‌گیری و بازتعریف قهرمان در آثار جدید دارد.

در مطالعات اسطوره‌ای، الگوهای گوناگونی برای شناخت ویژگی‌های قهرمان ارائه شده است. اتورنک در بررسی اسطوره‌های تولد قهرمان، مؤلفه‌هایی همچون تولد استثنایی، وجود خطر یا پیشگویی، جدایی از خانواده، نجات، شناسایی هویت و دستیابی به جایگاهی برجسته را در روایت‌های مختلف بررسی کرده است (طاهری، ۱۳۸۹: ۱۶۴). همچنین کمبل با تمرکز بر الگوهای اسطوره‌ای و دگرگونی قهرمان، بر مواجههٔ او با موانع و عبور از موقعیت‌های دشوار تأکید دارد. بااین‌حال، این پژوهش قصد ندارد آثار مورد بررسی را به‌صورت مرحله‌به‌مرحله با الگوهای اتورنک یا «سفر قهرمان» کمبل تطبیق دهد؛ بلکه از برخی مفاهیم مطرح‌شده در این دیدگاه‌ها، در حدی محدود، برای توجه به ویژگی‌هایی مانند کنش‌مندی، مواجهه با بحران و تحول شخصیت استفاده می‌کند؛ از این‌رو، چارچوب اصلی تحلیل پژوهش بر ویژگی‌های خود آثار و شاخص‌های عملیاتی قهرمان‌سازی استوار است، نه بر تطبیق کامل آن‌ها با یک الگوی اسطوره‌شناختی.

بـر ایـن اسـاس، مسـئلهٔ اصلـی پژوهـش حاضـر صرفـاً میـزان وفـاداری بازنویسـی‌ها بـه روایـت شـاهنامه نیسـت؛ بلکـه ایـن اسـت کـه شـخصیت قهرمـان کهـن در فراینـد انتقـال بـه ادبیـات کـودک و نوجـوان چگونـه بازتعریـف می‌شـود و چـه تغییراتـی در ویژگی‌هـای شـخصیتی، کنش‌منـدی، تحـول و شـیوهٔ بازنمایـی او ایجـاد می‌شـود. بـه بیـان دیگـر، مسـئله پژوهـش بررسـی فراینـدی اسـت کـه طـی آن، شـخصیت موجـود در یـک روایـت حماسـی کهـن، در اثـر جدیـد به‌گونـه‌ای بازنمایـی می‌شـود کـه بتوانـد در سـاختار روایـی و تصویـری اثـر جدیـد جایگاهـی متناسـب بـا مخاطـب کـودک و نوجـوان پیـدا کنـد.

در ایـن پژوهـش، «قهرمان‌سـازی» به‌صـورت عملیاتـی، فراینـدی در نظـر گرفتـه می‌شـود کـه طـی آن شـخصیت داسـتانی از طریـق ویژگی‌هـای شـخصیتی، کنش‌منـدی، تصمیم‌گیـری، مواجهـه بـا بحـران، تحـول شـخصیت، مؤلفه‌هـای هویت‌سـاز، نسـبت بـا پیش‌متـن و شـیوهٔ بازنمایـی متنـی و تصویـری، به‌عنـوان قهرمـان سـاخته یـا بازتعریـف می‌شـود. بـر ایـن اسـاس، صـرف برخـورداری شـخصیت از ویژگی‌هایـی ماننـد شـجاعت یـا پهلوانـی بـرای قهرمان‌بـودن کافـی نیسـت؛ بلکـه نقـش او در پیشـبرد روایـت، نحـوهٔ تصمیم‌گیـری و عمـل، مواجهـه بـا بحـران، میـزان تحـول و چگونگـی بازنمایـی او در متـن و تصویـر نیـز بایـد بررسـی شـود. بـرای بررسـی ایـن مسـئله، چهـار اثـر بـا محوریـت شـخصیت گردآفریـد از شـاهنامهٔ فردوسـی به‌صـورت هدفمنـد انتخـاب شـده‌اند. معیـار انتخـاب آثـار عبـارت اسـت از: محوریـت یـا نقـش اساسـی گردآفریـد در روایـت، قرارگرفتـن اثـر در حـوزهٔ ادبیـات کـودک و نوجـوان، امـکان مقایسـهٔ آن بـا روایـت گردآفریـد در شـاهنامه و برخـورداری از عناصـر متنـی و تصویـری لازم بـرای بررسـی فراینـد بازتعریـف شـخصیت. انتخـاب ایـن آثـار بـه معنـای نمایندگـی آمـاری تمامـی آثـار مربـوط بـه گردآفریـد نیسـت، بلکـه پیکـرهٔ متنـی پژوهـش را بـرای تحلیـل کیفـی مشـخص می‌کنـد.

گردآفریـد از ایـن جهـت بـرای پژوهـش حاضـر اهمیـت دارد کـه در روایـت شـاهنامه شـخصیتی زن، جنگـاور و کنشـگر اسـت و در داسـتان سـهراب با موقعیتی بحرانی مواجه می‌شـود و به‌صورت مسـتقیم در برابـر آن کنـش نشـان می‌دهـد. ازاین‌رو، بررسـی بازنویسـی‌های داسـتان او این امکان را فراهـم می‌کنـد کـه مشـخص شـود ویژگی‌هـای حماسـی و هویت‌سـاز ایـن شـخصیت در فراینـد انتقـال بـه ادبیـات کـودک و نوجـوان تـا چـه اندازه حفظ شـده و چـه تغییراتی در شـخصیت‌پردازی، کنش‌منـدی و شـیوهٔ معرفـی او بـه مخاطـب جدیـد پدید آمده اسـت.

درکنـار بازتعریـف یـک قهرمـان کهـن، شـیوهٔ دیگـری نیـز بـرای بهره‌گیـری از میـراث حماسـی وجـود دارد کـه در آن، نویسـنده به‌جـای بازنویسـی مسـتقیم یـک شـخصیت کهـن، برخـی عناصـر حماسـی و هویت‌سـاز میـراث گذشـته را در سـاخت شـخصیتی جدیـد بـه کار می‌گیـرد. «ایلیا! تولد

یک قهرمان» در پژوهش حاضر به‌عنوان نمونه‌ای از این شیوهٔ متفاوت بررسی می‌شود. در این اثر، قهرمان در جهان معاصر شکل می‌گیرد و فرایند قهرمان‌شدن او در موقعیت‌هایی متناسب با جهان روایی معاصر روایت می‌شود. ازاین‌رو، مقایسهٔ این اثر با بازنویسی‌های مربوط به گردآفرید امکان بررسی دو شیوهٔ متفاوت بهره‌گیری از میراث حماسی را فراهم می‌کند: بازتعریف قهرمان کهن برای مخاطب جدید و ساخت قهرمان معاصر با بهره‌گیری از مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز ایرانی.

پژوهش حاضر با روش توصیفی تحلیلی، بر پایهٔ مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل کیفی متون، چهار اثر مربوط به گردآفرید و «ایلیا! تولد یک قهرمان» را بررسی می‌کند. شاخص‌های تحلیل شامل ویژگی‌های شخصیتی، کنش‌مندی، تحول شخصیت، نسبت با متن اصلی، مؤلفه‌های هویت‌ساز، تناسب شخصیت با جهان روایی مخاطب و نقش عناصر تصویری در شخصیت‌پردازی است. هدف پژوهش آن است که نشان دهد بازنویسی‌های مورد بررسی تا چه اندازه به انتقال و ساده‌سازی روایت بسنده کرده‌اند و تا چه میزان توانسته‌اند شخصیت گردآفرید را در قالبی متناسب با مخاطب جدید بازتعریف کنند؛ همچنین بررسی شود که ساخت یک قهرمان معاصر با بهره‌گیری از میراث حماسی چه تفاوتی با بازتعریف یک قهرمان کهن دارد.

بر این اساس، پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. شخصیت گردآفرید در چهار بازنویسی منتخب، از نظر ویژگی‌های شخصیتی، کنش‌مندی و تحول، چگونه بازنمایی شده است؟

۲. عناصر متن و تصویر در بازنمایی شخصیت گردآفرید و شکل‌گیری فرایند قهرمان‌سازی چه نقشی دارند؟

۳. فرایند قهرمان‌سازی در «ایلیا! تولد یک قهرمان» چگونه شکل می‌گیرد و این قهرمان معاصر چه نسبتی با مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز ایرانی دارد؟

۴. مهم‌ترین شباهت‌ها و تفاوت‌های فرایند قهرمان‌سازی در چهار اثر مربوط به گردآفرید و «ایلیا! تولد یک قهرمان» چیست؟

پیشینهٔ پژوهش

پژوهش دربارهٔ پیوند ادبیات کهن و ادبیات کودک و نوجوان در ایران، به‌ویژه درزمینهٔ شاهنامه، سابقهٔ قابل‌توجهی دارد. بخش مهمی از این مطالعات به شناسایی آثار برگرفته از متون کهن، بررسی شیوهٔ بازنویسی و بازآفرینی و تحلیل میزان انتقال عناصر داستانی و

محتوایی متون اصلی به آثار کودک و نوجوان اختصاص یافته است. پژوهش‌های پیشین را می‌توان در سه محور اصلی بررسی کرد: حضور شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان، شیوه‌های بازنویسی و بازآفرینی متون کهن و شاخص‌های اقتباس و شخصیت‌پردازی.

محور نخست: حضور شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان

جلالی (۱۳۸۹) در رسالهٔ دکتری خود با عنوان «شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵» به بررسی حضور و بازتاب شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان در یک دورهٔ تاریخی گسترده پرداخته است. این رساله در دانشگاه فردوسی مشهد دفاع شده و ازنظر گستردگی موضوع، یکی از مطالعات مهم در بررسی رابطهٔ شاهنامه و ادبیات کودک و نوجوان به شمار می‌آید. اهمیت این پژوهش برای مقالهٔ حاضر در آن است که نشان می‌دهد انتقال شخصیت‌ها و روایت‌های شاهنامه به ادبیات کودک و نوجوان، سابقه‌ای مستمر دارد و نمی‌توان بررسی بازنویسی‌های معاصر شاهنامه را بدون توجه به این پیشینه انجام داد. بااین‌حال، موضوع پژوهش حاضر با آن متفاوت است؛ زیرا تمرکز این پژوهش نه بر سیر تاریخی حضور شاهنامه، بلکه بر چگونگی بازنمایی و قهرمان‌سازی یک شخصیت مشخص، یعنی گردآفرید، در آثار منتخب است.

محور دوم: بازنویسی و بازآفرینی متون کهن

کریم‌زاده (۱۳۸۴) نیز در پژوهش خود با عنوان «بررسی بازنویسی‌ها و بازآفرینی‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان» به مسئلهٔ انتقال روایت‌های شاهنامه به ادبیات کودک و نوجوان توجه کرده است. اهمیت این پژوهش برای موضوع حاضر، در توجه آن به دو شیوهٔ مهم مواجهه با متن کهن، یعنی بازنویسی و بازآفرینی، است. بااین‌حال، در پژوهش حاضر این مسئله از زاویهٔ دیگری دنبال می‌شود و پرسش اصلی آن است که تغییرات ایجادشده در فرایند بازنویسی و بازآفرینی، چه تأثیری بر ساخت و بازتعریف شخصیت قهرمان دارد.

درکنار این مطالعات، پژوهش‌ها و نوشته‌های دیگری نیز به مباحث نظری بازنویسی، بازآفرینی و اقتباس در ادبیات کودک و نوجوان پرداخته‌اند. آثاری از پایور (۱۳۸۰)، جمالی (۱۳۸۷) و توزنده‌جانی (۱۳۸۷) به تفاوت‌ها و شیوه‌های مواجهه با متون کهن و چگونگی انتقال آن‌ها به مخاطب جدید توجه داشته‌اند. این دسته از پژوهش‌ها نشان می‌دهند که انتقال یک متن کلاسیک به ادبیات کودک و نوجوان صرفاً با کوتاه‌کردن یا ساده‌کردن زبان آن تحقق نمی‌یابد، بلکه تغییر در ساختار، روایت، شخصیت‌پردازی و شیوهٔ ارائه نیز می‌تواند در فرایند بازآفرینی نقش داشته باشد.

محور سوم: شاخص‌های اقتباس و شخصیت‌پردازی

درزمینهٔ اقتباس از متون کهن نیز جلالی (۱۳۹۳) در کتاب «شاخص‌های اقتباس در ادبیات کودک و نوجوان: نگاهی نو به بازنویسی و بازآفرینی به انضمام فهرست صدساله اقتباس از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان» به بررسی شاخص‌های اقتباس و شیوهٔ مواجههٔ ادبیات کودک و نوجوان با متون پیشین پرداخته است. این اثر در سال ۱۳۹۳ توسط انتشارات طراوت منتشرشده و در کنار بحث نظری، فهرستی از اقتباس‌های صدسالهٔ شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان را نیز دربرمی‌گیرد. این پژوهش برای مقالهٔ حاضر ازآن‌جهت اهمیت دارد که امکان توجه دقیق‌تر به نسبت میان متن اصلی و متن جدید و تشخیص میزان تغییر، حفظ یا بازپردازی عناصر متن را فراهم می‌کند. بااین‌حال، تمرکز مقالهٔ حاضر بر سنجش اقتباس به‌عنوان هدف نهایی نیست، بلکه میزان و نوع این تغییرات از منظر قهرمان‌سازی بررسی می‌شود.

از سوی دیگر، در برخی مطالعات مرتبط با ادبیات کودک و نوجوان، شخصیت و عناصر داستانی نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند. عبداللهیان (۱۳۸۱) در بررسی شخصیت و شخصیت‌پردازی در داستان معاصر، بر اهمیت شخصیت در ساختار روایت تأکید می‌کند. استفاده از این دیدگاه در پژوهش حاضر ازآن‌جهت اهمیت دارد که قهرمان‌سازی بدون بررسی ویژگی‌های شخصیتی، کنش‌ها، تصمیم‌ها و تحول شخصیت امکان‌پذیر نیست؛ در پژوهش حاضر شخصیت قهرمان تنها از منظر حضور یا عدم حضور او در روایت بررسی نمی‌شود، بلکه نحوهٔ ویژگی‌های قهرمانانه و میزان کنش‌مندی او نیز موردتوجه قرار می‌گیرد.

با بررسی مجموعهٔ این پژوهش‌ها می‌توان گفت مطالعات پیشین، هر یک به جنبه‌ای مهم از رابطهٔ ادبیات کهن و ادبیات کودک و نوجوان پرداخته‌اند: برخی بر سیر تاریخی حضور شاهنامه تمرکز داشته‌اند، برخی بازنویسی و بازآفرینی را بررسی کرده‌اند و برخی دیگر به شاخص‌های اقتباس و نسبت متن جدید با متن اصلی توجه کرده‌اند. مقالهٔ حاضر مسئله را در سطحی مشخص‌تر دنبال می‌کند و فرایند قهرمان‌سازی در انتقال میراث حماسی به ادبیات کودک و نوجوان را کانون توجه قرار می‌دهد. خلأ موردتوجه این پژوهش را نمی‌توان صرفاً «نبود پژوهش درباره گردآفرید» دانست؛ مسئلهٔ اصلی، فقدان بررسی مقایسه‌ای با تمرکز مشخص بر شاخص‌های قهرمان‌سازی در بازنویسی‌های یک شخصیت حماسی و مقایسهٔ آن با ساخت یک قهرمان معاصر است. پژوهش حاضر چهار اثر با محوریت شخصیت گردآفرید را بررسی می‌کند و سپس یافته‌های حاصل از آن‌ها

را با «ایلیا: تولد یک قهرمان» مقایسه می‌کند تا دو شیوهٔ متفاوت بهره‌گیری از میراث حماسی روشن شود: بازتعریف قهرمان کهن برای مخاطب معاصر و ساخت قهرمان معاصر با بهره‌گیری از مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز ایرانی.

پژوهش حاضر بر مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط استوار است که درنهایت به تدوین شاخص‌های عملیاتی قهرمان‌سازی می‌انجامد. این مفاهیم عبارت‌اند از: ادبیات کودک و نوجوان، بازنویسی و بازآفرینی، اسطوره و الگوی قهرمان، قهرمان‌سازی، هویت ملی و شاهنامه به‌عنوان متن مبنا.

۱. ادبیات کودک و نوجوان

ادبیات کودک و نوجوان مجموعه‌ای از آثار ادبی، علمی و هنری است که متناسب با نیازها و ویژگی‌های این گروه سنی پدید می‌آید. تقویت تخیل، آموزش مهارت‌های زندگی، آشنایی با ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی و کمک به شکل‌گیری شخصیت، از مهم‌ترین کارکردهای آن است. این ادبیات هم فرهنگ شفاهی، مانند افسانه‌ها، حکایت‌ها و مثل‌ها و هم آثار مکتوب نظم و نثر را در برمی‌گیرد (شعاری‌نژاد، ۱۳۹۸: ۲۹). در پژوهش حاضر، ادبیات کودک و نوجوان بستر شکل‌گیری و انتقال روایت‌های قهرمانی در نظر گرفته می‌شود.

۲. بازنویسی و بازآفرینی

بازنویسی معمولاً با حفظ کلیت محتوا و عناصر اصلی متن و ایجاد تغییراتی در زبان و بیان، با هدف متناسب‌سازی اثر با نیازها و توانایی‌های مخاطب جدید انجام می‌شود. در مقابل، بازآفرینی امکان دخل‌وتصرف و آفرینش گسترده‌تری در متن مبدأ فراهم می‌کند و می‌تواند با تغییر در عناصری همچون زاویهٔ دید، شخصیت‌پردازی، مکان و زمان، لحن، پایان‌بندی و شیوهٔ روایت، به شکل‌گیری متنی تازه بینجامد (بی‌نظیر، ۱۴۰۱: ۱-۴۲؛ پایور، ۱۳۸۰: ۱۳؛ توزنده‌جانی، ۱۳۸۷: ۲۲). در این پژوهش، بازنویسی و بازآفرینی به‌عنوان سازوکار انتقال و بازپردازی قهرمان از متن کهن به ادبیات معاصر کودک و نوجوان در نظر گرفته می‌شود.

۳. اسطوره و الگوی قهرمان

اسطوره از مفاهیم مهم در مطالعه روایت‌های کهن و شخصیت‌های حماسی است و با باورها، ارزش‌ها و تصورات جوامع درباره انسان و جهان ارتباط دارد. اسطوره صرفاً داستانی خیالی نیست، بلکه می‌تواند حامل معناها و ارزش‌هایی باشد که در حافظهٔ فرهنگی یک جامعه استمرار یافته‌اند (شمیسا، ۱۳۸۸: ۲۶۹). کمبل اسطوره را با تجربه‌های مشترک انسانی و الگوهای تکرارشونده در فرهنگ‌های مختلف مرتبط می‌داند و آن را زمینه‌ای برای

شـناخت الگوهـای قهرمانانـه معرفـی می‌کنـد (کمبـل، ۱۳۹۸: ۱۴). اتورنـک نیـز در بررسـی اسـطوره‌های تولـد قهرمـان، مؤلفه‌هایـی همچـون تولـد اسـتثنایی، وجـود خطـر یـا پیشـگویی، جدایـی از خانـواده، نجـات، شناسـایی هویـت و دسـتیابی بـه جایگاهـی برجسـته را در روایت‌هـای مختلـف بررسـی کـرده اسـت (طاهـری، ۱۳۸۹: ۱۶۴).

در پژوهـش حاضـر، اسـطوره نظریـهٔ مسـتقلی بـرای تحلیـل تمـام روایت‌هـا نیسـت، بلکـه بـرای تبییـن زمینه‌هـای فرهنگـی و روایـی شـکل‌گیری قهرمـان بـه کار مـی‌رود. تمرکـز اصلـی بـر ویژگی‌هـای حماسـی و ارزش‌هـای مرتبـط بـا شـخصیت گردآفریـد در شـاهنامه و چگونگـی انتقـال یـا بازتعریـف آن‌هـا در آثـار کـودک و نوجـوان اسـت. در «ایلیا! تولـد یـک قهرمـان» نیـز اسـطوره بـرای بررسـی پیونـد قهرمـان معاصـر بـا میـراث حماسـی و فرهنگـی ایـران مـورد توجـه قـرار می‌گیـرد.

۴. قهرمان‌سازی و شاخص‌های تحلیل

قهرمـان یکـی از عناصـر اصلـی روایـت و معمـولاً شـخصیت محـوری داسـتان اسـت. آبرامـز قهرمـان را شـخصیتی می‌دانـد کـه در کانـون توجـه روایـت قـرار دارد و حـوادث اصلـی بـا او ارتبـاط می‌یابـد (آبرامـز، به‌نقـل از بخـش‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۲۸). میرمصادقـی و میرمصادقـی نیـز قهرمـان را شـخصیتی برخـوردار از صفـات برجسـتهٔ اخلاقـی و ویژگی‌هـای تحسـین‌برانگیز معرفـی می‌کننـد (میرمصادقـی و میرمصادقـی، ۱۳۷۷: ۲۱۷). کادن نیـز بـر ویژگی‌هایـی ماننـد قـدرت، شـجاعت، بی‌پروایـی و توانایـی انجـام اعمـال ماجراجویانـه تأکیـد دارد (کادن، ۱۳۸۰: ۴۶).

در ادبیـات کـودک و نوجـوان، ویژگی‌هایـی ماننـد شـجاعت، عدالت‌خواهـی، درسـتکاری، مسـئولیت‌پذیری و دفـاع از دیگـران نیـز می‌تواننـد در سـاخت شـخصیت قهرمـان نقـش داشـته باشـند (عبداللهیـان، ۱۳۸۱: ۱۲۳). بااین‌حـال، قهرمان‌سـازی تنهـا بـه حضـور شـخصیتی شـجاع و پیـروز محـدود نیسـت؛ بلکـه چگونگـی شـکل‌گیری جایـگاه قهرمـان در متـن را نیـز دربرمی‌گیـرد.

در پژوهـش حاضـر، «قهرمان‌سـازی» فراینـدی اسـت کـه طـی آن شـخصیت داسـتانی از طریـق ویژگی‌هـای شـخصیتی، کنش‌منـدی، تصمیم‌گیـری، مواجهـه بـا بحـران، تحـول، ارزش‌هـای قهرمانانـه و نحـوهٔ بازنمایـی متنـی و تصویـری، به‌عنـوان قهرمـان سـاخته یـا بازتعریـف می‌شـود. بـرای تحلیـل قهرمان‌سـازی، ده شـاخص اصلـی در نظـر گرفتـه می‌شـود:

۱. جایگاه روایی قهرمان: میزان حضور و نقش شخصیت در پیشبرد روایت؛
۲. ویژگی‌های شخصیتی: ویژگی‌های اخلاقی، عاطفی، جسمانی و رفتاری قهرمان؛
۳. هدف و انگیزه قهرمان: هدفی که شخصیت در پی دستیابی به آن است؛

۴. عاملیت و کنش‌مندی: میزان توانایی قهرمان در تصمیم‌گیری، انتخاب و تأثیرگذاری بر روند حوادث؛
۵. موانع و آزمون‌ها: نوع موانع، دشواری‌ها و بحران‌هایی که قهرمان با آن‌ها مواجه می‌شود؛
۶. شخصیت‌های یاریگر و مخالف: نقش شخصیت‌های دیگر در شکل‌گیری مسیر قهرمان؛
۷. تحول قهرمان: تغییرات فکری، عاطفی، اخلاقی و رفتاری شخصیت در جریان روایت؛
۸. فرجام قهرمان: نتیجهٔ رویارویی قهرمان با موانع و میزان تحقق هدف؛
۹. ارزش‌های منتقل‌شده: ارزش‌ها و مفاهیمی که از طریق قهرمان به مخاطب منتقل می‌شود؛
۱۰. نقش عناصر تصویری: چگونگی بازنمایی تصویری شخصیت و نسبت آن با قهرمان‌سازی.

۵. هویت ملی و مؤلفه‌های هویت‌ساز

هویت به شناخت فرد از خویشتن و ویژگی‌هایی اشاره دارد که بر اساس آن خود را تعریف می‌کند. این شناخت در بستر جامعه و فرهنگ شکل می‌گیرد و با باورها، ارزش‌ها و تجربه‌های اجتماعی فرد ارتباط دارد (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۵). هویت ملی نیز بیانگر پیوند فرد با جامعهٔ ملی و فرهنگی است و در ارتباط با محیط اجتماعی و فرهنگی معنا می‌یابد (ذوالفقاری، ۱۳۸۶: ۳۰). ازآنجاکه فرهنگ در شکل‌گیری هویت نقش اساسی دارد، ادبیات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مظاهر فرهنگی می‌تواند در انتقال و بازنمایی عناصر هویت‌ساز مؤثر باشد (روح‌الامینی، ۱۳۷۹: ۲۸).

در پژوهش حاضر، هویت ملی یکی از مؤلفه‌های قهرمان‌سازی است. شاخص‌های هویت‌ساز شامل پیوند با میراث حماسی ایران، دفاع از سرزمین و دیگران، شجاعت، وفاداری، مسئولیت‌پذیری، جوانمردی و ایستادگی در برابر نیروی مخالف است. این شاخص‌ها در تحلیل نهایی در خدمت بررسی چگونگی بازنمایی قهرمان قرار می‌گیرند.

۶. شاهنامه به‌عنوان متن مبنا

شاهنامهٔ فردوسی یکی از مهم‌ترین متون حماسی زبان فارسی و از منابع اصلی روایت‌های پهلوانی و شخصیت‌های قهرمان در ادبیات ایران است. شخصیت گردآفرید نخستین بار در چارچوب این اثر حماسی شکل گرفته و ویژگی‌های شخصیتی و کنش‌های او در ارتباط با فضای حماسی شاهنامه معنا پیدا می‌کند.از این جهت، بررسی بازنویسی‌های مربوط به گردآفرید بدون توجه به شخصیت او در متن اصلی، امکان سنجش میزان وفاداری، تغییر و بازتعریف شخصیت را محدود می‌کند. در پژوهش حاضر، شاهنامه به‌عنوان متن مرجع

برای مقایسه و سنجش تغییرات ایجادشده در ساخت و پرداخت شخصیت قهرمان در آثار منتخب در نظر گرفته می‌شود.

جمع‌بندی چارچوب مفهومی

بر اساس مباحث مطرح‌شده، پژوهش حاضر ادبیات کودک و نوجوان و ادبیات کهن را بستر شکل‌گیری و انتقال روایت‌های قهرمانی در نظر می‌گیرد و بازنویسی و بازآفرینی را سازوکار انتقال و بازپردازی این روایت‌ها برای مخاطب معاصر می‌داند. در این میان، مفاهیم اسطوره، قهرمان‌سازی و هویت ملی، چارچوبی مفهومی برای تحلیل فراهم می‌کنند. شاخص‌های دگانه قهرمان‌سازی، امکان بررسی ساختارمند مسیر حرکت، آزمون‌ها، کنش‌ها و تحول قهرمان را در آثار منتخب فراهم می‌سازد. در نهایت، مقایسهٔ این شاخص‌ها با روایت اصلی شاهنامه، میزان حفظ، تغییر یا بازتعریف شخصیت قهرمان را آشکار می‌کند.

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی و از نظر روش، توصیفی تحلیلی است و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق مطالعه و بررسی متن آثار، مقایسهٔ آن‌ها با متن شاهنامه و تحلیل عناصر مرتبط با فرایند قهرمان‌سازی گردآوری و تحلیل شده‌اند. در پژوهش‌های کیفی متنی، انتخاب نمونه به‌صورت هدفمند امکان تمرکز بر آثاری را فراهم می‌کند که بیشترین ارتباط را با مسئلهٔ پژوهش دارند؛ ازاین‌رو، انتخاب آثار در پژوهش حاضر نیز بر اساس ارتباط مستقیم آن‌ها با موضوع قهرمان‌سازی و قابلیت تحلیل شخصیت قهرمان صورت گرفته است.

جامعهٔ پژوهش شامل آثار کودک و نوجوانی است که شخصیت گردآفرید شاهنامه را بازنویسی یا بازآفرینی کرده‌اند. از میان این آثار، چهار اثر با محوریت شخصیت گردآفرید به‌صورت هدفمند انتخاب شده‌اند: «گردآفرید»، نوشتهٔ آتوسا صالحی؛ «گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷»، نوشتهٔ آتوسا صالحی؛ «رؤیای گردآفرید»، نوشتهٔ مینو کریم‌زاده؛ و «گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه»، نوشتهٔ حسین فتاحی. اثر «ایلیا! تولد یک قهرمان»، نوشتهٔ امین توکلی، به‌عنوان نمونهٔ مقایسه‌ای انتخاب شده است. این اثر در گروه بازنویسی‌های گردآفرید قرار نمی‌گیرد، بلکه به دلیل بهره‌گیری از قهرمانان و مؤلفه‌های حماسی ایرانی و شکل دادن به یک قهرمان معاصر، امکان مقایسهٔ دو شیوهٔ متفاوت قهرمان‌سازی را فراهم می‌کند؛ با این حساب، چهار اثر گردآفرید پیکرهٔ اصلی پژوهش و ایلیا نمونهٔ مقایسه‌ای آن است.

معیارهای انتخاب آثار عبارت‌اند از: محوریت یا حضور تعیین‌کنندهٔ شخصیت گردآفرید در روایت؛ ارتباط مستقیم اثر با روایت گردآفرید در شاهنامه؛ انتشار اثر برای مخاطب کودک و نوجوان؛ امکان مقایسهٔ شخصیت بازنویسی‌شده با شخصیت موجود در متن اصلی؛ و برخورداری اثر از عناصر روایی و تصویری قابل‌بررسی در فرایند شخصیت‌پردازی. ایلیا نیز بر اساس ارتباط آن با مسئلهٔ قهرمان‌سازی، حضور عناصر حماسی و هویت‌ساز ایرانی و امکان مقایسهٔ آن با الگوی قهرمان‌سازی در آثار گردآفرید انتخاب شده است.

تحلیل آثار بر اساس شاخص‌های استخراج‌شده از چارچوب مفهومی پژوهش انجام گرفته است. این شاخص‌ها شامل نوع و ویژگی‌های قهرمان، میزان کنش‌مندی و قدرت تصمیم‌گیری، مواجهه با بحران و موانع، تحول شخصیتی، میزان وفاداری یا فاصله از شخصیت موجود در متن اصلی، مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز، ظرفیت همذات‌پنداری مخاطب و نقش عناصر تصویری در بازنمایی شخصیت است. در تحلیل چهار اثر گردآفرید، ابتدا ویژگی‌های شخصیت در هر بازنویسی با روایت شاهنامه مقایسه می‌شود؛ سپس تغییرات ایجادشده در کنش‌ها، گفت‌وگوها، موقعیت‌های بحرانی، ویژگی‌های قهرمانانه و شیوهٔ بازنمایی شخصیت بررسی می‌شود. در مرحلهٔ بعد، این یافته‌ها با ویژگی‌های قهرمان در ایلیا مقایسه می‌شود تا تفاوت میان بازپردازی یک قهرمان کهن و ساخت یک قهرمان معاصر مشخص شود.

در این پژوهش، عناصر تصویری نیز در کنار متن مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ زیرا در آثار مصور کودک و نوجوان، تصویر بخشی از فرایند بازنمایی شخصیت است و می‌تواند در انتقال ویژگی‌های ظاهری، عاطفی و کنشی قهرمان نقش داشته باشد. بااین‌حال، تحلیل تصویر در خدمت مسئلهٔ اصلی پژوهش، یعنی قهرمان‌سازی، قرار دارد و ویژگی‌هایی مانند رنگ، زاویهٔ دید و شیوهٔ تصویرگری تنها زمانی بررسی می‌شوند که در شکل‌گیری یا تقویت ویژگی‌های قهرمانانهٔ شخصیت مؤثر باشند.

برای جلوگیری از توصیفی‌شدن تحلیل، اطلاعات هر اثر در قالب شاخص‌های مشترک بررسی و سپس در مرحلهٔ مقایسه، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها استخراج شده است. پژوهش به معرفی یا خلاصه‌کردن آثار محدود نمی‌شود، بلکه مسئلهٔ اصلی آن بررسی میزان بازتعریف شخصیت گردآفرید در جریان بازنویسی برای مخاطب معاصر و چگونگی شکل‌گیری قهرمان معاصر ایلیا با بهره‌گیری از عناصر حماسی و مؤلفه‌های هویت فرهنگی ایرانی است.

محدودیت‌های پژوهش شامل موارد زیر است: نخست، عدم سنجش واکنش واقعی مخاطبان کودک و نوجوان به آثار؛ زیرا تحلیل حاضر بر متن و تصویر آثار متمرکز است

و ادعایی درباره میزان همذات‌پنداری واقعی مخاطب ندارد. دوم، محدود بودن نمونه به چهار بازنویسی گردآفرید و یک اثر مقایسه‌ای؛ که به معنای نمایندگی آماری تمامی آثار این حوزه نیست. سوم، تمرکز بر آثار چاپی و در دسترس؛ که ممکن است برخی آثار کمتر شناخته‌شده یا غیرچاپی را در برنگیرد.

در این پژوهش، از میان آثار بازنویسی و بازآفرینی‌شده با محوریت شخصیت گردآفرید در شاهنامه، چهار اثر بر اساس نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و بررسی شده‌اند. معیار انتخاب آثار، برخورداری از محوریت شخصیت گردآفرید، قرارگرفتن در حوزهٔ ادبیات کودک و نوجوان، دسترسی به متن اصلی و امکان مقایسهٔ شخصیت قهرمان با روایت شاهنامه بوده است. هدف از بررسی این آثار، صرفاً توصیف میزان وفاداری آن‌ها به متن فردوسی نیست، بلکه بررسی چگونگی بازتعریف شخصیت گردآفرید برای مخاطب کودک و نوجوان معاصر است. درکنار این چهار اثر، «ایلیا! تولد یک قهرمان» نوشتهٔ امین توکلی نیز به‌عنوان نمونهٔ مقایسه‌ای بررسی شده است تا دو شیوهٔ متفاوت بهره‌گیری از میراث حماسی روشن شود: بازتعریف قهرمان کهن و ساخت قهرمان معاصر.

برای این منظور، هر اثر بر اساس شاخص‌های استخراج‌شده از چارچوب مفهومی پژوهش بررسی شده است. این شاخص‌ها شامل جایگاه روایی قهرمان، ویژگی‌های شخصیتی، هدف و انگیزهٔ کنش‌ها، میزان عاملیت و کنش‌مندی، نوع موانع و شیوهٔ مواجهه با آن‌ها، روابط با شخصیت‌های دیگر، تحول شخصیت، فرجام قهرمان، ارزش‌های منتقل‌شده و نقش عناصر تصویری است. همچنین، میزان فاصله گرفتن شخصیت از روایت اصلی شاهنامه و تغییراتی که در فرایند بازنویسی برای متناسب‌سازی شخصیت با مخاطب معاصر ایجاد شده، موردتوجه قرار گرفته است.

در داستان سهراب از شاهنامهٔ فردوسی، گردآفرید دختر گژدهم، از پهلوانان و فرماندهان دژ سپید است. هنگامی که سپاه سهراب به دژ نزدیک می‌شود، گردآفرید از بالای بارو، سهراب را می‌بیند و با آگاهی از خطر، تصمیم می‌گیرد خود به‌تنهایی با او رویارو شود. او پوشش رزم می‌پوشد، زره و کلاه‌خود بر تن می‌کند و با کمان و نیزه و شمشیر به میدان می‌آید. گردآفرید در نبردی سخت با سهراب، شجاعت و مهارت جنگی خود را نشان می‌دهد؛ اما در جریان نبرد، کلاه‌خود او آسیب می‌بیند و گیسوانش آشکار می‌شود. سهراب با دیدن چهرهٔ او درمی‌یابد که حریفش زنی جنگاور است. او که تحت تأثیر شجاعت و زیبایی گردآفرید قرارگرفته، پیشنهاد ازدواج می‌دهد و از او می‌خواهد که همسرش شود و به همراه او به توران بیاید. گردآفرید که نمی‌خواهد به سهراب تسلیم شود، با تدبیر

و حیله‌ای زنانه، ظاهراً پیشنهاد را می‌پذیرد و از سهراب می‌خواهد که به او مهلت دهد تا به دژ بازگردد و خود را برای پیوستن به او آماده کند. سهراب می‌پذیرد؛ اما گردآفرید به‌محض ورود به دژ، دروازه‌ها را می‌بندد و از بالای بارو، سهراب را ریشخند می‌کند و او را فریب‌خورده می‌خواند. سهراب که خشمگین شده، به دژ حمله می‌کند اما موفق نمی‌شود و ناچار عقب می‌نشیند. این روایت، گردآفرید را به‌عنوان شخصیتی کنشگر، شجاع و تدبیرگر معرفی می‌کند که در موقعیت بحرانی، نه تنها منفعل نمی‌ماند، بلکه با هوشمندی مسیر حوادث را تغییر می‌دهد.

تحلیل چهار بازنویسی گردآفرید «گردآفرید»؛ آتوسا صالحی

عنوان و طرح جلد: گردآفرید
بازنویس: آتوسا صالحی
نشر: منادی تربیت
نوبت چاپ: چاپ دوم، ۱۳۸۷
گروه سنی ذکرشده در کتاب: قید نشده است.
مأخذ کتاب: شاهنامه
مشخصات ظاهری: ۴۴ ص، مصور (رنگی)

کتاب «گردآفرید» بازنویسی آتوسا صالحی از داستان گردآفرید در شاهنامه است. طرح کلی داستان با روایت فردوسی مطابقت دارد و شخصیت‌های اصلی آن گردآفرید، سهراب و گژدهم و شخصیت‌های فرعی آن هجیر و سپاهیان هستند. بازنویس در سطح پیرنگ، تغییر بنیادی در روایت ایجاد نکرده است؛ اما مسئلهٔ اصلی در این پژوهش، بررسی تغییراتی است که در ساخت و پرداخت شخصیت گردآفرید برای مخاطب کودک و نوجوان ایجاد شده است.

در روایت شاهنامه، گردآفرید با آگاهی از خطر، خود وارد میدان نبرد می‌شود و در برابر سهراب قرار می‌گیرد. ازاین‌رو، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های قهرمان‌سازی او، عاملیت و کنش‌مندی است؛ زیرا تصمیم و اقدام او در پیشبرد روایت نقش مستقیم دارد. در بازنویسی آتوسا صالحی نیز این ویژگی اصلی حفظ شده است و گردآفرید همچنان شخصیتی است که در برابر بحران منفعل نمی‌ماند و برای مواجهه با دشمن اقدام می‌کند. از این نظر، بازنویسی در اصل شخصیت قهرمان تغییر اساسی ایجاد نکرده، بلکه تلاش کرده است همان الگوی قهرمانی را با زبان ساده‌تر و ساختاری قابل‌دریافت‌تر به مخاطب امروز منتقل کند.

ساده‌سازی گفت‌وگوها و زبان روایت نیز در همین راستا عمل می‌کند. زبان اثر نسبت به متن شاهنامه برای مخاطب کودک و نوجوان دسترس‌پذیرتر شده است، اما این ساده‌سازی به حذف ویژگی‌های اصلی شخصیت گردآفرید منجر نشده است.پس، تغییر اصلی در این اثر بیشتر در شیوهٔ انتقال شخصیت و زبان روایت دیده می‌شود تا در بازتعریف بنیادین الگوی قهرمان.

از نظر جایگاه روایی نیز گردآفرید همچنان شخصیتی فعال است و حضور او به واکنش در برابر رویدادها محدود نمی‌شود. او با تصمیم و اقدام خود مسیر روایت را تغییر می‌دهد و مؤلفهٔ «عاملیت» در ساخت قهرمان در شخصیت او حفظ شده است. همچنین، شجاعت او در مواجهه با سهراب همچنان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قهرمانانه شخصیت است. بااین‌حال، متن در مقایسه با روایت اصلی، فرصت محدودی برای پرداختن به لایه‌های درونی شخصیت، تردیدها، انگیزه‌های شخصی و فرایند تحول او فراهم می‌کند. کودک در این روایت بیشتر با الگویی از قهرمان شجاع و کنشگر مواجه می‌شود تا شخصیتی که تحول درونی پیچیده‌ای را تجربه می‌کند.

از سوی دیگر، بازنویسی تلاش کرده است فاصله زبانی میان شاهنامه و مخاطب امروز را کاهش دهد، اما در سطح شخصیت‌پردازی، گردآفرید همچنان تا حد زیادی همان قهرمان حماسی روایت فردوسی باقی می‌ماند؛ بنابراین، می‌توان گفت این اثر بیشتر «انتقال و متناسب‌سازی» قهرمان شاهنامه برای مخاطب کودک و نوجوان است تا «بازتعریف» بنیادین او. ویژگی‌های اصلی قهرمان، یعنی شجاعت، حضور فعال در بحران، تصمیم‌گیری و رویارویی با مانع حفظ شده‌اند و تغییرات عمده در شیوهٔ روایت و زبان ارائه صورت گرفته است.

تصویرگری نیز در بازنمایی این شخصیت نقش مکمل دارد. استفاده از رنگ‌های عمدتاً سرد و نمایش صحنه‌های نبرد، فضای حماسی و جدی روایت را تقویت می‌کند؛ بااین‌حال، این عناصر تصویری بیش از آنکه ویژگی تازه‌ای به شخصیت گردآفرید بیفزایند، فضای روایت شاهنامه را برای مخاطب کودک بازسازی می‌کنند. ازاین‌رو، در ارزیابی نهایی، تصویرگری نیز در خدمت انتقال فضای حماسی متن اصلی قرار دارد و نقش آن در بازتعریف شخصیت قهرمان محدود است.

در مجموع، «گردآفرید» آتوسا صالحی در سطح روایت و شخصیت‌پردازی، وفاداری قابل‌توجهی به الگوی قهرمان در شاهنامه دارد. مهم‌ترین تغییر اثر، ساده‌سازی زبان و متناسب‌سازی شیوهٔ روایت با مخاطب کودک و نوجوان است.از این‌رو، گردآفرید در این

بازنویسی همچنان قهرمانی شجاع، کنشگر و مسئول در برابر بحران است، اما پیچیدگی‌های شخصیتی و تحول درونی او، در مقایسه با ظرفیت‌های موجود در روایت اصلی، کمتر بسط یافته است. در نتیجه، این اثر را می‌توان نمونه‌ای از بازنویسی دانست که بیش از بازتعریف قهرمان، بر قابل‌دسترس کردن قهرمان حماسی برای مخاطب معاصر تمرکز دارد.

تصویر ۱. برگرفته از کتاب گردآفرید

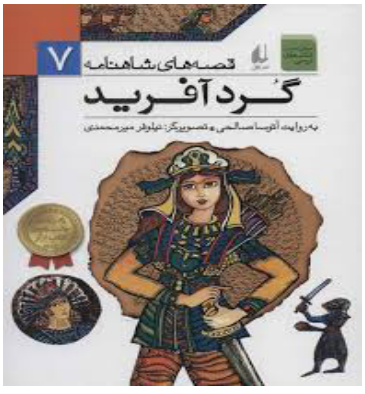

«گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷»؛ آتوسا صالحی

عنوان و طرح جلد: گردآفرید

بازنویس: آتوسا صالحی

تصویرگر: نیلوفر میرمحمدی

نشر: افق

نوبت چاپ: چاپ هشتم، ۱۳۹۰

گروه سنی ذکرشده در کتاب: ذکر نشده است.

مأخذ کتاب: شاهنامه

مشخصات ظاهری: ۶۴ ص، مصور (رنگی)

«گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷» بازنویسی آتوسا صالحی از داستان گردآفرید در شاهنامه است. این اثر، اگرچه کلیت پیرنگ و شخصیت‌های اصلی روایت فردوسی را حفظ کرده است، در نحوهٔ آغاز روایت، برخی گفت‌وگوها، ترتیب و سیر بعضی حوادث و

نیز میزان جزئیات، تغییراتی ایجاد کرده است. آغاز متفاوت داستان با عبارت «ابر آزاد است. گنجشک آزاد است. رود آزاد است» (صالحی، ۱۳۹۰: ۶) نمونه‌ای از این تغییر است که روایت را از ساختار حماسی و رسمی متن اصلی فاصله داده و به زبان و تجربهٔ ذهنی مخاطب کودک نزدیک‌تر می‌کند.

در بررسی شخصیت گردآفرید، مهم‌ترین نکته آن است که این تغییرات به تضعیف عاملیت قهرمان منجر نشده است. گردآفرید همچنان شخصیتی فعال و تصمیم‌گیرنده است که در موقعیت بحران وارد عمل می‌شود و در برابر سهراب قرار می‌گیرد.در نتیجه، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قهرمان در روایت اصلی، یعنی شجاعت و کنش‌مندی، در بازنویسی حفظ شده است. تغییر اصلی در شیوهٔ ارائه این ویژگی‌هاست؛ به‌گونه‌ای که شخصیت برای مخاطب کودک، دسترس‌پذیرتر و ملموس‌تر می‌شود.

تغییر در گفت‌وگوها نیز در بازتعریف رابطهٔ مخاطب با قهرمان اهمیت دارد. گفت‌وگوها نسبت به متن شاهنامه ساده‌تر و متناسب‌تر با مخاطب کودک شده‌اند، اما در عین حال تلاش شده است شخصیت گردآفرید همچنان با ویژگی‌های پهلوانی خود شناخته شود. قهرمان در این اثر تنها از طریق توصیف مستقیم معرفی نمی‌شود، بلکه بخش مهمی از ویژگی‌های او از طریق گفتار و کنش در موقعیت‌های داستانی آشکار می‌شود.

حذف برخی بخش‌های روایت اصلی نیز نشان می‌دهد که بازنویس در انتقال داستان، صرفاً به تلخیص مکانیکی متن اکتفا نکرده است، بلکه عناصر روایت را با توجه به مخاطب جدید انتخاب و تنظیم کرده است. در نتیجه، اگرچه فاصله‌ای میان این روایت و متن اصلی ایجاد شده، این فاصله بیشتر در سطح ساختار ارائه و جزئیات روایت دیده می‌شود و مؤلفه‌های اصلی قهرمان، یعنی شجاعت، حضور فعال در بحران و توانایی رویارویی با مانع، همچنان حفظ شده‌اند.

از منظر تحول شخصیتی، مانند اثر پیشین، تغییر بنیادینی در شخصیت گردآفرید مشاهده نمی‌شود. گردآفرید از ابتدا شخصیتی شجاع و کنشگر است و روایت بیشتر بر نمایش کنش قهرمانانه او تأکید دارد تا بر فرایند شکل‌گیری یا تحول تدریجی شخصیت. به‌این‌ترتیب، کودک با قهرمانی مواجه می‌شود که ویژگی‌های برجستهٔ خود را در عمل نشان می‌دهد، نه شخصیتی که در طول داستان از فردی معمولی به قهرمان تبدیل شود.

پیام پهلوانی داستان نیز در امتداد روایت شاهنامه حفظ شده است. بااین‌حال، ساده‌سازی زبان، تغییر در نحوهٔ آغاز روایت و بازپردازی گفت‌وگوها، امکان ارتباط مستقیم‌تر مخاطب کودک با شخصیت را افزایش می‌دهد. در اینجا، «قهرمان‌سازی» بیش

از آنکه به ایجاد شخصیتی کاملاً جدید منجر شود، از طریق کاهش فاصله میان قهرمان حماسی و تجربهٔ روایی کودک امروز صورت می‌گیرد.

تصویرگری نیز در بازنمایی فضای داستان و شخصیت‌ها نقش مکمل دارد. استفاده از تکنیک‌ها و رنگ‌های متنوع، در کنار غلبهٔ طیف رنگ‌های سرد، به ایجاد فضای حماسی و داستانی اثر کمک می‌کند؛ بااین‌حال، بر اساس متن موجود، نمی‌توان این ویژگی‌های تصویری را به‌تنهایی نشان‌دهندهٔ تغییر در ماهیت قهرمان دانست. نقش اصلی تصویرگری در این اثر، تقویت فضای روایت و فراهم کردن امکان ارتباط دیداری مخاطب کودک با شخصیت‌ها و رویدادهای داستان است.

در مجموع، «گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷» را می‌توان بازنویسی‌ای دانست که ضمن حفظ هویت اصلی قهرمان شاهنامه، در سطح زبان، گفت‌وگو، آغاز روایت و برخی جزئیات ساختاری، تغییراتی برای مخاطب معاصر ایجاد کرده است؛ لذا، گردآفرید در این اثر نه صرفاً شخصیتی تاریخی یا حماسی، بلکه قهرمانی فعال و کنشگر است که از طریق تصمیم، شجاعت و رویارویی با بحران برای مخاطب کودک بازنمایی می‌شود. بااین‌حال، این بازنویسی نیز بیش از آنکه الگوی قهرمان را به‌طور بنیادین بازتعریف کند، در جهت انتقال و متناسب‌سازی همان الگوی قهرمانی شاهنامه با مخاطب کودک و نوجوان حرکت می‌کند.

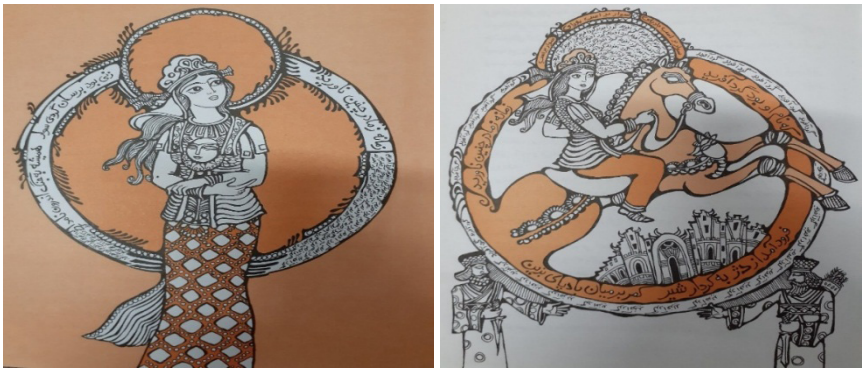

تصویر ۲. برگرفته از کتاب گردآفرید (قصه‌های شاهنامه ۷)

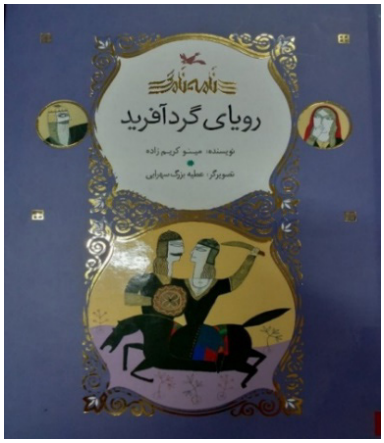

«رؤیای گردآفرید»؛ مینو

بازنویس: مینو کریم‌زاده

تصویرگر: عطیه بزرگ‌سهرابی

نشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۲

گروه سنی ذکرشده در کتاب: د

مأخذ کتاب: شاهنامه

مشخصات ظاهری: ۳۶ ص، مصور (رنگی)

«رؤیای گردآفرید» بازنویسی خلاق مینو کریم‌زاده از داستان گردآفرید در شاهنامه است که ضمن حفظ کلیت پیرنگ و شخصیت‌های اصلی، در آغاز روایت، برخی گفت‌وگوها و سیر حوادث تغییراتی ایجاد کرده است. مهم‌ترین تغییر، آغاز داستان با فراخوان «گردآفرید! گردآفرید!» و بیدار شدن شخصیت از رؤیایی ناتمام است (کریم‌زاده، ۱۳۸۴: ۷). این تغییر، شخصیت را پیش از ورود به رویدادهای حماسی در موقعیتی ذهنی و عاطفی قرار می‌دهد و امکان می‌دهد مخاطب، گردآفرید را علاوه بر یک پهلوان، به‌عنوان شخصیتی دارای تجربه و حالات درونی نیز بشناسد.

در سطح کنش قهرمان، ویژگی اصلی گردآفرید در شاهنامه، یعنی عاملیت و رویارویی فعال با بحران، حفظ شده است. او همچنان در برابر تهدید سهراب منفعل نیست و با ورود به میدان و پذیرش خطر، نقش مستقیمی در پیشبرد روایت دارد.براین‌پایه، بازنویسی در اصل الگوی قهرمانی شخصیت تغییر بنیادینی ایجاد نکرده، بلکه با افزودن لایه‌های ذهنی و عاطفی، شیوهٔ معرفی این قهرمان را گسترش داده است. در اینجا شجاعت گردآفرید بیش از آنکه صرفاً به‌صورت یک صفت توصیف شود، از طریق تصمیم و کنش او در موقعیت بحرانی آشکار می‌شود.

تغییر در گفت‌وگوها و افزودن برخی بخش‌ها نیز نشان می‌دهد که بازنویس صرفاً به حذف و ساده‌سازی متن شاهنامه اکتفا نکرده است. این تغییرات، در کنار زبان متناسب با مخاطب نوجوان، فاصله میان شخصیت حماسی و مخاطب معاصر را کاهش می‌دهد و امکان ارتباط عاطفی و ذهنی بیشتری با قهرمان فراهم می‌کند. بااین‌حال، باید میان «ظرفیت ایجاد همذات‌پنداری» و «اثبات همذات‌پنداری مخاطب» تفاوت گذاشت؛ از متن می‌توان گفت شیوهٔ روایت برای نزدیک کردن مخاطب به شخصیت طراحی شده است،

اما میزان تحقق این امر نیازمند بررسی واکنش واقعی مخاطبان است.

از نظر تحول شخصیتی، گردآفرید همچنان از ابتدا دارای هویت پهلوانی است و روایت، فرایند تبدیل یک شخصیت عادی به قهرمان را دنبال نمی‌کند. تغییر اصلی در این اثر، افزایش لایه‌های ذهنی و عاطفی شخصیت است، نه تغییر جایگاه قهرمانانه او. اثر با افزودن برخی عناصر تازه به روایت، از سطح ساده‌سازی داستان شاهنامه فراتر می‌رود و به بازپرداخت شخصیت نزدیک می‌شود؛ عناصری که در ملموس‌تر شدن قهرمان برای مخاطب امروز نقش دارند.

تصویرگری نیز با استفاده از غلبهٔ رنگ‌های سرد و ترکیب محدود رنگ‌های آبی، نارنجی، بنفش و سبز روشن، در ایجاد فضای عاطفی و داستانی اثر نقش دارد. بااین‌حال، این عناصر تصویری بیشتر فضای روایت را تقویت می‌کنند و به‌تنهایی نشان‌دهندهٔ تغییر در ساخت شخصیت نیستند.

در مجموع، «رؤیای گردآفرید» ضمن حفظ مؤلفه‌های اصلی قهرمان شاهنامه، به‌ویژه شجاعت، عاملیت و رویارویی با بحران، با افزودن عنصر رؤیا و گسترش برخی موقعیت‌های داستانی، لایه‌های ذهنی و عاطفی بیشتری به شخصیت می‌بخشد.پس، این اثر نمونه‌ای از بازنویسی خلاق است که از انتقال صرف روایت فراتر می‌رود و در جهت بازپرداخت قهرمان حماسی برای مخاطب نوجوان حرکت می‌کند.

تصویر ۳. برگرفته از کتاب رؤیای گردآفرید

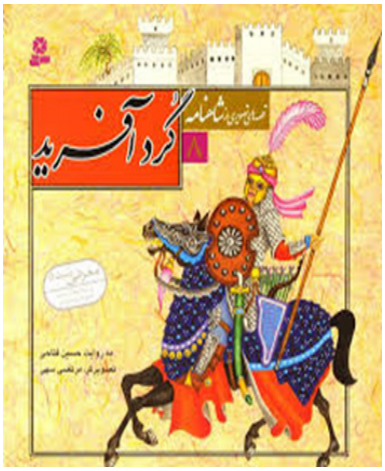

«گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه»؛ حسین فتاحی

عنوان و طرح جلد: گردآفرید

بازنویس: حسین فتاحی

تصویرگر: مرتضی سهی

نشر: کتاب‌های بنفشه

نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۸۸

مأخذ کتاب: شاهنامه

مشخصات ظاهری: ۱۲ ص، مصور (رنگی)

«گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه» بازنویسی ساده‌ای از داستان گردآفرید است که با حفظ کلیت پیرنگ و شخصیت‌های اصلی، روایت را برای مخاطب کودک کوتاه و ساده کرده است. برخلاف «رؤیای گردآفرید» که با افزودن عناصر ذهنی و عاطفی به بازپرداخت شخصیت می‌پردازد، در این اثر تمرکز اصلی بر انتقال خط اصلی داستان و حفظ پیام پهلوانی روایت فردوسی است.

از منظر قهرمان‌سازی، گردآفرید همچنان شخصیتی کنشگر است و حضور او در برابر سهراب، مهم‌ترین نمود عاملیت و شجاعت او به شمار می‌آید. بااین‌حال، به دلیل حجم بسیار کوتاه اثر و فشردگی روایت، فرصت چندانی برای گسترش انگیزه‌ها، حالات درونی، روابط شخصیت و فرایند تحول گردآفرید وجود ندارد. در نتیجه، قهرمان بیشتر از طریق کنش بیرونی و حضور در موقعیت نبرد شناخته می‌شود و ویژگی‌های او کمتر از طریق لایه‌های روانی یا تحول شخصیتی بسط می‌یابد.

ساده‌سازی گفت‌وگوها نیز همین ویژگی را تقویت می‌کند. گفت‌وگوها بیشتر کارکرد پیشبرد روایت را دارند و خلاقیت محدودی در بازپردازی آن‌ها دیده می‌شود؛ در نتیجه، شخصیت گردآفرید کمتر از طریق زبان و گفتار اختصاصی خود هویت پیدا می‌کند و بیشتر به‌واسطهٔ نقش او در حوادث داستان شناخته می‌شود. این امر نشان می‌دهد که بازنویسی در این اثر بیش از آنکه در پی بازتعریف قهرمان باشد، به انتقال ویژگی‌های اصلی قهرمان شاهنامه برای مخاطب کودک توجه دارد.

از نظر میزان فاصله با متن اصلی نیز تغییرات اثر محدود است. پیرنگ، شخصیت‌های اصلی و پیام پهلوانی حفظ شده‌اند و تغییر عمده‌ای در ساخت شخصیت گردآفرید ایجاد

نشـده اسـت. از این‌منظـر، می‌تـوان گفـت ایـن اثـر نمونـه‌ای از بازنویسـی انتقالـی اسـت کـه در آن مؤلفه‌هـای اصلـی قهرمـان، یعنـی حضـور در موقعیـت بحـران، شـجاعت و رویارویـی بـا دشـمن، حفـظ می‌شـوند، امـا عناصـر تـازه‌ای بـرای گسـترش شـخصیت یـا ایجـاد تحـول در او افـزوده نمی‌شـود.

در مجمـوع، «گردآفریـد، قصه‌هـای تصویـری شـاهنامه» قهرمـان شـاهنامه را بـرای کـودک سـاده و قابل‌دریافـت می‌کنـد، امـا بازتعریـف گسـترده‌ای از او ارائـه نمی‌دهـد. گردآفریـد در ایـن اثـر همچنـان قهرمانـی حماسـی و کنشـگر اسـت کـه هویـت او عمدتـاً در مجمـوع، «گردآفریـد، قصه‌هـای تصویـری شـاهنامه» بـا ساده‌سـازی روایـت و شـخصیت‌پردازی، قهرمـان شـاهنامه را بـرای مخاطـب کـودک قابل‌دریافـت می‌کنـد، بی‌آنکـه تغییـر چشـمگیری در سـاختار شـخصیت او ایجـاد کنـد. گردآفریـد همچنـان قهرمانـی حماسـی و کنشـگر اسـت و هویـت او عمدتـاً در کنش‌هـای پهلوانـی و حضـور در صحنـهٔ نبـرد شـکل می‌گیـرد. ازایـن‌رو، مهم‌تریـن کارکـرد ایـن بازنویسـی را می‌تـوان در انتقـال الگـوی قهرمـان شـاهنامه بـه زبانـی متناسـب بـا درک کـودک دانسـت، نـه در خلـق تصویـری تـازه و متفـاوت از شـخصیت گردآفریـد.

تصویر ۴. برگرفته از کتاب گردآفرید (قصه‌های تصویری شاهنامه)

ارزیابی؛ قوّت و ضعف آثار و گزینش یک اثر

مقایسـهٔ آثـار بررسی‌شـده نشـان می‌دهـد کـه هـر پنـج اثـر، در سـطح کلـی پیرنـگ و درون‌مایـه، بـه روایـت شـاهنامه وفـادار مانده‌انـد و تغییـرات ایجادشـده در آن‌هـا بیشـتر در شـیوهٔ روایـت، زبـان، گفت‌وگـو، میـزان جزئیـات و نحـوهٔ پرداخـت شـخصیت‌ها دیـده می‌شـود. حـذف برخـی

بخش‌های روایت اصلی نیز عمدتاً باهدف متناسب‌سازی متن با مخاطب کودک و نوجوان صورت گرفته و به ساختار اصلی داستان آسیب اساسی وارد نکرده است. بااین‌حال، میزان بازپرداخت شخصیت گردآفرید در آثار یکسان نیست. در برخی آثار، شخصیت عمدتاً از طریق کنش‌های بیرونی و نقش او در پیرنگ معرفی می‌شود، درحالی‌که در برخی دیگر، علاوه بر حفظ ویژگی‌های حماسی، عناصر ذهنی، عاطفی و روایی تازه‌ای به شخصیت افزوده شده است. از نظر شاخص‌های مورد استفاده در این پژوهش، تفاوت اصلی آثار را می‌توان در میزان عاملیت شخصیت، شیوهٔ بازنمایی ویژگی‌های قهرمانانه، میزان پرداخت درونی شخصیت و فاصله گرفتن از متن اصلی مشاهده کرد. در میان آثار بررسی‌شده، «گردآفرید» آتوسا صالحی از این نظر ظرفیت بیشتری برای تحلیل تفصیلی دارد؛ زیرا ضمن حفظ کلیت روایت شاهنامه و مؤلفه‌های اصلی شخصیت گردآفرید، در زبان، گفت‌وگوها، برخی جزئیات روایی و شیوهٔ ارائه شخصیت تغییراتی ایجاد شده است. در این اثر، گردآفرید همچنان قهرمانی کنشگر و شجاع باقی می‌ماند، اما شیوهٔ بازپردازی روایت، امکان بررسی دقیق‌تر رابطهٔ میان قهرمان حماسی و مخاطب کودک و نوجوان معاصر را فراهم می‌کند. بر این اساس، این اثر برای بررسی تفصیلی‌تر و مقایسهٔ آن با «ایلیا؛ قهرمان کوچک» انتخاب شد تا مشخص شود مؤلفه‌های قهرمان در فرایند انتقال از روایت شاهنامه به ادبیات معاصر کودک و نوجوان چگونه حفظ، تغییر یا بازتعریف شده‌اند. در این مقایسه، شاخص‌هایی همچون نوع قهرمان، میزان فاصله از متن اصلی، کنش‌مندی و عاملیت، ویژگی‌های شخصیتی، تحول شخصیت، نحوهٔ مواجهه با موانع و ظرفیت ایجاد ارتباط با مخاطب بررسی خواهد شد.

تحلیل «ایلیا؛ تولد یک قهرمان»

نویسنده: امین توکلی

تصویرگران: مرتضی محمد، امین عباسی‌فرد، عرفان نوروزی و حمید سهرابی

نشر: کمیکا

نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۴۰۱

مأخذ کتاب: اقتباس از قهرمانان ایرانی

مشخصات ظاهری: مصور (رنگی)

«ایلیا؛ تولد یک قهرمان» در مقایسه با آثار بازنویسی‌شده از شاهنامه، ساختار متفاوتی دارد؛ زیرا شخصیت قهرمان آن مستقیماً از یک روایت مشخص شاهنامه گرفته نشده است، بلکه در قالب یک داستان معاصر و با بهره‌گیری از الگوهای قهرمانان ایرانی شکل گرفته است. ازاین‌رو، مقایسهٔ این اثر با «گردآفرید» بیش از آنکه مقایسهٔ دو بازنویسی از یک متن باشد، مقایسهٔ دو شیوهٔ متفاوت در ساخت و انتقال الگوی قهرمان به ادبیات کودک و نوجوان است.

قهرمان داستان، امیرعلی، نوجوانی است که در آغاز روایت با زندگی روزمره و مشکلات خانوادگی، به‌ویژه بیماری مادر، مواجه است. مرگ مادر و سپس مواجه شدن او با مسئلهٔ احتکار دارو و تهدیدی که جان مردم را به خطر می‌اندازد، نقطهٔ بحرانی زندگی او را شکل می‌دهد. در حالی که گردآفرید از ابتدا با هویت پهلوانی و آمادگی برای رویارویی با بحران معرفی می‌شود، ایلیا شخصیتی است که فرایند قهرمان شدن او در طول روایت شکل می‌گیرد. همین تفاوت، یکی از مهم‌ترین وجوه تمایز دو شخصیت است.

در الگوی قهرمان‌سازی، نخستین مؤلفهٔ مهم در مورد ایلیا، تبدیل بحران شخصی به کنش اجتماعی است. امیرعلی در ابتدا با مسئلهٔ خانوادگی و فقدان مادر مواجه است، اما بحران او در همین سطح باقی نمی‌ماند و با کشف ماجرای احتکار دارو و تهدید مردم، به مسئله‌ای عمومی تبدیل می‌شود. از این مرحله، کنش قهرمان از واکنش به یک مشکل شخصی فراتر می‌رود و در جهت مقابله با تهدیدی جمعی قرار می‌گیرد. قهرمانی ایلیا در این فرایند، بیش از آنکه بر برخورداری از قدرت خارق‌العاده استوار باشد، از تصمیم آگاهانهٔ او برای رهایی از ظلم‌پذیری و ایستادگی در برابر ظلم شکل می‌گیرد.

عنصر مهم دیگر، «قدرت درونی» ایلیا است. بر اساس روایت، امیرعلی در شرایط حساس به قدرتی دست می‌یابد که به نیاکان او نسبت داده می‌شود و با ظهور شخصیت ایلیا، امکان رویارویی او با بحران فراهم می‌شود. در اینجا، قدرت قهرمان صرفاً یک ویژگی جسمانی یا ابرقهرمانانه نیست، بلکه در ساختار داستان با هویت و میراث خانوادگی او پیوند می‌خورد. ازاین‌رو، قهرمان معاصر داستان در عین برخورداری از ویژگی‌های رایج روایت‌های ابرقهرمانی، به الگوی قهرمان ایرانی نیز نزدیک می‌شود؛ زیرا بخشی از هویت قهرمان از پیوند او با پیشینه و نیاکانش شکل می‌گیرد.

بااین‌حال، تفاوت مهم ایلیا با قهرمانانی مانند گردآفرید در منشأ قهرمانی است. گردآفرید در شاهنامه پیش از ورود به بحران نیز پهلوانی شناخته‌شده است و کنش قهرمانانه او در میدان نبرد آشکار می‌شود؛ اما امیرعلی در آغاز داستان یک نوجوان عادی است و

هویت قهرمانانه‌اش به‌تدریج در مواجهه با بحران شکل می‌گیرد. در «گردآفرید» بیشتر با «قهرمان در موقعیت کنش» روبه‌رو هستیم، حال آنکه در «ایلیا» مسیر روایت بر «فرایند قهرمان شدن» استوار است. این تفاوت برای مخاطب کودک و نوجوان اهمیت دارد؛ زیرا امکان همراه شدن مخاطب با مسیر رشد شخصیت و مشاهده تبدیل یک نوجوان معمولی به قهرمان را فراهم می‌کند.

حضور پیر دانا نیز در ساخت این مسیر اهمیت دارد. چنین شخصیتی در روایت، صرفاً یک شخصیت فرعی نیست، بلکه می‌تواند در فرایند شناخت قهرمان از توانایی‌ها و مسیر پیش‌روی خود نقش راهنما داشته باشد. از منظر الگوی سفر قهرمان، وجود شخصیت راهنما به عبور قهرمان از وضعیت اولیه و ورود آگاهانه‌تر به مسیر رویارویی با بحران کمک می‌کند. در این اثر، تحول قهرمان حاصل تجربه‌های فردی او و تعاملش با شخصیت‌های پیرامون است و روابط میان شخصیت‌ها نیز در شکل‌گیری تدریجی هویت قهرمانانه امیرعلی نقش دارند.

کنش‌مندی ایلیا نیز در همین فرایند قابل مشاهده است. او پس از آگاهی از تهدید موجود، صرفاً قربانی حوادث باقی نمی‌ماند، بلکه در برابر وضعیت موجود موضع می‌گیرد و برای مقابله با آن وارد عمل می‌شود. در نتیجه، عاملیت او از تصمیم برای نپذیرفتن ظلم آغاز می‌شود و سپس در قالب استفاده از توانایی‌هایش برای مقابله با تهدید ادامه می‌یابد. از این منظر، قدرت خارق‌العاده به‌تنهایی قهرمان‌ساز نیست؛ آنچه شخصیت را به قهرمان تبدیل می‌کند، انتخاب و به‌کارگیری این توانایی در مسیر مقابله با بحران است.

ساختار کمیک اثر نیز در بازنمایی این فرایند نقش مهمی دارد. در این قالب، تصویر تنها تکرار متن نیست و در برخی موقعیت‌ها حالات چهرهٔ شخصیت‌ها و فضای حوادث را به‌صورت مستقیم منتقل می‌کند. به‌ویژه نمایش نگرانی، شادی و واکنش‌های عاطفی شخصیت‌ها، امکان مشاهده تغییرات هیجانی قهرمان را برای مخاطب فراهم می‌سازد. ازاین‌رو، تصویر در این اثر بخشی از فرایند شخصیت‌پردازی است و به انتقال ویژگی‌هایی کمک می‌کند که در متن نوشتاری ممکن است به توضیح بیشتری نیاز داشته باشند.

همچنین، ملموس بودن محیط‌ها و فضاهای داستان، از جمله فضای بازار، قهرمان را از فضای انتزاعی و دور از تجربهٔ روزمرهٔ مخاطب خارج می‌کند. این ویژگی در کنار نوجوان بودن شخصیت اصلی، فاصله میان قهرمان و مخاطب را کاهش می‌دهد. بااین‌حال، بهتر است این ویژگی را به‌عنوان ظرفیت ایجاد همذات‌پنداری در نظر گرفت، نه شاهد قطعی همذات‌پنداری؛ زیرا اثبات میزان همذات‌پنداری نیازمند بررسی واکنش واقعی مخاطبان است.

تصویر ۵. صفحهٔ ۲ ایلیا؛ تولد یک قهرمان

از منظر پیوند با اسطوره و قهرمان ایرانی نیز، اثر بیش از آنکه به بازسازی یک اسطورهٔ مشخص بپردازد، از برخی مؤلفه‌های عمومی الگوی قهرمان بهره می‌گیرد؛ مؤلفه‌هایی همچون برخورداری از تبار و پیشینهٔ ویژه، وجود نیرویی نهفته، مواجهه با بحران، حضور شخصیت راهنما، عبور از وضعیت عادی و به‌کارگیری توانایی‌ها در مقابله با ظلم. پیوند ایلیا با میراث قهرمانی ایران را می‌توان در بهره‌گیری از همین مؤلفه‌های مشترک جست‌وجو کرد؛ پیوندی که بدون بازنمایی مستقیم یک شخصیت اسطوره‌ای مشخص، الگوی قهرمان ایرانی را در قالب شخصیتی معاصر و متناسب با مخاطب نوجوان بازآفرینی می‌کند.

مقایسهٔ ایلیا با گردآفرید نشان می‌دهد که دو اثر دو الگوی متفاوت از قهرمان‌سازی را ارائه می‌کنند. گردآفرید قهرمانی است که هویت پهلوانی او در متن اصلی تثبیت‌شده و بازنویسی معاصر عمدتاً تلاش می‌کند این شخصیت را برای مخاطب جدید قابل‌دسترس کند؛ اما ایلیا در یک روایت معاصر، مسیر شکل‌گیری هویت قهرمانانه را طی می‌کند. در شخصیت گردآفرید، شجاعت و عاملیت از طریق ورود مستقیم به میدان نبرد برجسته می‌شود، درحالی‌که در ایلیا، قهرمانی با عبور از بحران شخصی، شناخت توانایی‌های خود، انتخاب مقابله با ظلم و تبدیل‌شدن به کنشگری اجتماعی شکل می‌گیرد.

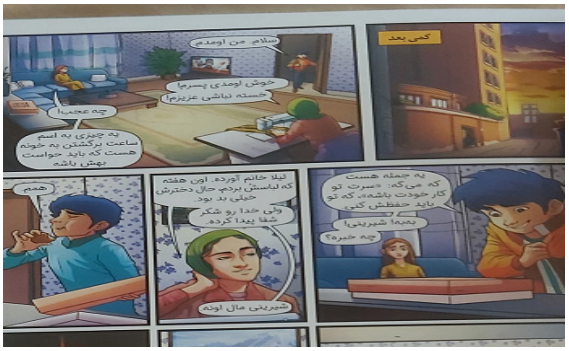

تصویر ۶. برشی از داستان ایلیا؛ تولد یک قهرمان

ملموس بودن محیط، فضا و عناصر داستان به مخاطب کودک کمک می‌کند تا بتواند قهرمان داستان را بهتر درک کند و به کمک همذات‌پنداری با قهرمان داستان ارتباط عمیق‌تری با داستان ایجاد کند.

تصویر ۷. فضای بازار در داستان ایلیا تصویر ۸. اقتباس در تصویر

در نتیجه، «ایلیا؛ تولد یک قهرمان» نسبت به آثار بازنویسی‌شده از گردآفرید، تغییر بیشتری در الگوی قهرمان ایجاد می‌کند. در اینجا، قهرمان از ابتدا یک پهلوان تثبیت‌شده نیست، بلکه نوجوانی است که در جریان بحران، ظرفیت‌های قهرمانانه خود را کشف و فعال می‌کند. همین ویژگی، مفهوم قهرمان‌سازی را در این اثر از «انتقال قهرمان» به «فرایند ساخته‌شدن قهرمان» نزدیک می‌کند و آن را به مخاطب نوجوانی پیوند می‌دهد که می‌تواند مسیر رشد و انتخاب‌های قهرمان را در موقعیتی معاصر دنبال کند.

ارزیابی؛ قوّت و ضعف اثر

در بررسی عناصر داستانی این اثر که در دستهٔ اقتباس قرار می‌گیرد، می‌توان تفاوت آشکاری میان طرح داستان و درون‌مایهٔ آن با روایت‌های اقتباسی از شاهنامه مشاهده کرد. برخلاف آثاری که عمدتاً به بازآفرینی یا ساده‌سازی روایت‌های حماسی می‌پردازند، این اثر با بهره‌گیری از برخی مؤلفه‌های الگوی قهرمان ایرانی، داستانی معاصر و خلاقانه شکل می‌دهد. قرار دادن یک نوجوان در موقعیتی روزمره و درگیر کردن او با مشکلات و بحران‌های ملموس، زمینه‌ای فراهم می‌کند تا شخصیت اصلی به‌تدریج با میراث قهرمانی گذشته پیوند یابد و از طریق برخورداری از توانایی‌های ویژه، خرد و قدرت بدنی، وارد مسیر قهرمانانه شود.

از منظر قهرمان‌سازی، یکی از قوّت‌های اصلی اثر در همین پیوند میان زندگی معاصر نوجوان و الگوی قهرمان ایرانی است. قهرمان داستان برخلاف پهلوانان تثبیت‌شدهٔ روایت‌های حماسی، در آغاز شخصیتی عادی و نزدیک به تجربهٔ مخاطب است و هویت قهرمانانه او در جریان مواجهه با بحران شکل می‌گیرد. در نتیجه، قهرمانی در این اثر نه صرفاً به‌عنوان ویژگی ذاتی یک شخصیت، بلکه به‌صورت فرایندی از مواجهه با مسئله، شناخت توانایی‌ها، تصمیم‌گیری و کنش در برابر بحران بازنمایی می‌شود. این ویژگی می‌تواند ظرفیت مناسبی برای ایجاد ارتباط میان مخاطب کودک و نوجوان و شخصیت قهرمان فراهم کند؛ زیرا مخاطب با شخصیتی مواجه است که از جهان معاصر خود او برخاسته و در جریان روایت به موقعیتی قهرمانانه دست می‌یابد.

از دیگر نقاط قوّت اثر، ترکیب توانایی جسمانی با خرد و تصمیم‌گیری است. قهرمان صرفاً به دلیل برخورداری از قدرت خارق‌العاده به قهرمان تبدیل نمی‌شود، بلکه به‌کارگیری این توانایی در مواجهه با بحران و انتخاب موضع در برابر تهدید، در ساخت هویت قهرمانانه او نقش دارد. به این ترتیب، اثر تلاش می‌کند الگوی قهرمان را از قالب صرفاً پهلوانی و حماسی خارج کرده و آن را در قالب شخصیتی معاصر و متناسب با فضای داستان نوجوان بازسازی کند.

بااین‌حال، یکی از محدودیت‌های اثر آن است که بخش مهمی از قهرمان‌سازی بر برخورداری از قدرت خارق‌العاده استوار است. ازاین‌رو، برای ارزیابی دقیق‌تر اثر باید میان «قدرت داشتن» و «قهرمان بودن» تمایز قائل شد؛ زیرا قهرمان‌شدن بیش از آنکه به توانایی فوق‌العاده وابسته باشد، به نحوهٔ مواجههٔ شخصیت با بحران، انتخاب‌های او و میزان کنش‌مندی‌اش در پیشبرد روایت وابسته است. ارزش اثر در بازنمایی قهرمان معاصر

را می‌توان در پیوند میان قدرت، خرد، انتخاب و کنش اجتماعی جست‌وجو کرد؛ پیوندی که مفهوم قهرمانی را از برخورداری صرف از نیروی خارق‌العاده فراتر می‌برد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بازنویسی و بازآفرینی قهرمانان ادبیات کهن برای مخاطب کودک و نوجوان، تنها به انتقال داستان و ساده‌سازی زبان محدود نمی‌شود؛ بلکه شیوهٔ بازنمایی شخصیت، تصویرگری، میزان خلاقیت روایی و استفاده از امکانات رسانه‌ای نیز در شکل‌گیری ارتباط مخاطب با قهرمان نقش دارد. مقایسهٔ چهار اثر با محوریت گردآفرید و «ایلیا! تولد یک قهرمان» نشان می‌دهد که دو شیوهٔ متفاوت در بهره‌گیری از میراث حماسی ایران وجود دارد: در آثار گردآفرید، شخصیت قهرمان از متن کهن به مخاطب معاصر منتقل و در درجات مختلف بازپردازی می‌شود؛ اما در «ایلیا»، قهرمانی معاصر با استفاده از مؤلفه‌های قهرمانی و هویت فرهنگی ایرانی ساخته می‌شود. بر این اساس، موفقیت قهرمان‌سازی در ادبیات کودک و نوجوان حاصل جمع میان حفظ مؤلفه‌های هویت‌ساز میراث حماسی و بازتعریف خلاقانهٔ آن متناسب با جهان مخاطب معاصر است. نه وفاداری صرف به متن کهن و نه فاصله گرفتن کامل از آن، به‌تنهایی تضمین‌کنندهٔ ارتباط مؤثر با مخاطب نیست؛ آنچه اهمیت دارد، ایجاد تعادل میان میراث و نیازهای روایی و رسانه‌ای مخاطب امروز است.

در بازنویسی‌های گردآفرید، مهم‌ترین نقطهٔ قوت، حفظ هویت حماسی شخصیت و انتقال ارزش‌هایی مانند شجاعت، پهلوانی، ایستادگی و دفاع از دیگران است. بااین‌حال، میزان بازتعریف شخصیت در آثار بررسی‌شده یکسان نیست. در «گردآفرید» آتوسا صالحی (۱۳۸۷) و «گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه» حسین فتاحی (۱۳۸۸)، وفاداری به متن اصلی و ساده‌سازی روایت بر بازپردازی شخصیت غلبه دارد و گردآفرید بیشتر به‌عنوان قهرمان شاهنامه به مخاطب معرفی می‌شود. در مقابل، در «گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷» آتوسا صالحی (۱۳۹۰) و به‌ویژه «رؤیای گردآفرید» مینو کریم‌زاده (۱۳۹۲)، با افزودن عناصر ذهنی، عاطفی و روایی، امکان نزدیک‌شدن بیشتر شخصیت به مخاطب معاصر فراهم شده است؛ بااین‌حال، صرف حضور یک شخصیت حماسی در کتاب کودک، به‌تنهایی به معنای تحقق فرایند قهرمان‌سازی نیست؛ بلکه نحوهٔ بازتعریف شخصیت و ایجاد امکان ارتباط مخاطب با او اهمیت دارد.

تحلیل ماجرای پیشنهاد ازدواج و فریب نیز نشان می‌دهد که این بخش از روایت شاهنامه در همهٔ چهار بازنویسی حفظ شده است، اما شیوهٔ بازنمایی آن متفاوت است. در آثار صالحی (۱۳۸۷) و کریم‌زاده (۱۳۹۲)، این ماجرا به‌عنوان بخشی از کنش‌مندی و

هوشمندی گردآفرید بازنمایی شده و به تقویت وجه تدبیرگر شخصیت کمک می‌کند. در «گردآفرید، قصه‌های شاهنامه ۷» (صالحی، ۱۳۹۰)، این ماجرا با خلاقیت روایی بیشتری بازنویسی شده است. در مقابل، در «گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه» (فتاحی، ۱۳۸۸)، این ماجرا به‌صورت بسیار فشرده و در حد اشاره آمده و نقش چندانی در بازتعریف شخصیت ندارد. این تفاوت نشان می‌دهد که حفظ یا حذف ماجرای ازدواج و فریب، بر میزان عمق شخصیت‌پردازی گردآفرید تأثیر مستقیم دارد.

توصیف ظاهری و جنگ‌افزار نیز در همهٔ آثار بررسی‌شده، بخشی از هویت قهرمانانهٔ گردآفرید را تشکیل می‌دهد. در هر چهار اثر، گردآفرید با پوشش رزم، زره، کلاه‌خود و سلاح‌هایی مانند نیزه، شمشیر و کمان بازنمایی شده است. این عناصر صرفاً تجهیزات جنگی نیستند، بلکه در ساخت هویت قهرمانانه او نقش دارند؛ زیرا تغییر ظاهر او از زن به پهلوان جنگاور، امکان ورود فعال او به میدان نبرد و رویارویی مستقیم با سهراب را فراهم می‌کند. بااین‌حال، در برخی آثار، تصویرگری فرصت محدودی برای نمایش لایه‌های ذهنی و عاطفی شخصیت داشته است.

در مقابل، «ایلیا! تولد یک قهرمان» از ابتدا قهرمانی را در جهان معاصر مخاطب شکل می‌دهد. امیرعلی نوجوانی است که با مسائل ملموس زندگی مواجه می‌شود و در جریان رویارویی با بحران، ظلم و مسئولیت اجتماعی، به هویت قهرمانانه دست می‌یابد. در اینجا، میراث حماسی به‌صورت مستقیم بازنویسی نمی‌شود، بلکه در ساخت یک قهرمان جدید به کار گرفته می‌شود. ازاین‌رو، تفاوت اساسی ایلیا با گردآفرید در «منشأ قهرمان» است: گردآفرید قهرمانی کهن است که برای مخاطب جدید بازپردازی می‌شود، اما ایلیا قهرمانی جدید است که با تکیه بر مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز ایرانی شکل می‌گیرد. از نظر تصویر نیز «ایلیا» نسبت به برخی بازنویسی‌های گردآفرید از امکانات تصویری و رسانه‌ای گسترده‌تری بهره می‌گیرد. قالب کمیک، پیوند نزدیک متن و تصویر و نمایش مستقیم حالات شخصیت‌ها، ظرفیت بیشتری برای ایجاد ارتباط عاطفی با مخاطب فراهم می‌کند. افزون بر این، استفاده از امکانات دیجیتال و امکان تبدیل کمیک به موشن‌کمیک، رابطهٔ اثر با رسانه‌های مورد استفاده مخاطب امروز را گسترش داده است.

بر این اساس، پاسخ به پرسش‌های اصلی پژوهش را می‌توان چنین خلاصه کرد:

۱. شخصیت گردآفرید در چهار بازنویسی منتخب در همهٔ آثار، محوری، کنشگر و وفادار به هویت حماسی شاهنامه باقی مانده است. تفاوت اصلی در میزان بازتعریف شخصیت، افزودن لایه‌های ذهنی و عاطفی و شیوهٔ بازنمایی کنش‌هاست؛

۲. عناصر متن و تصویر در بازنمایی شخصیت گردآفرید و شکل‌گیری فرایند قهرمان‌سازی نقش مکمل دارند. تصویر در برخی آثار (مانند «رؤیای گردآفرید») به بازنمایی لایه‌های ذهنی و عاطفی کمک می‌کند و در برخی دیگر (مانند «گردآفرید، قصه‌های تصویری شاهنامه») به انتقال سریع هویت حماسی بسنده می‌کند؛
۳. فرایند قهرمان‌سازی در «ایلیا» به‌صورت تدریجی و رشدمحور شکل می‌گیرد. قهرمان از دل بحران شخصی و اجتماعی برمی‌خیزد، توانایی‌های نهفته خود را کشف می‌کند و با پذیرش مسئولیت، به قهرمانی معاصر تبدیل می‌شود. این قهرمان با مؤلفه‌های حماسی و هویت‌ساز ایرانی (تبار ویژه، نیروی نهفته، شخصیت راهنما، مقابله با ظلم) پیوند دارد، اما در قالبی معاصر بازسازی شده است؛
۴. مهم‌ترین شباهت‌ها و تفاوت‌ها میان دو الگوی قهرمان‌سازی را می‌توان در تفاوت میان «انتقال قهرمان» و «ساخت قهرمان» جست‌وجو کرد. بازنویسی‌های گردآفرید، در درجات مختلف، میراث موجود را به مخاطب منتقل می‌کنند و هرچه در زبان، روایت، تصویر و شخصیت‌پردازی خلاقیت بیشتری به کار گیرند، امکان ارتباط مخاطب معاصر با قهرمان افزایش می‌یابد. «ایلیا» از سوی دیگر، نشان می‌دهد که برای حضور مؤثر میراث حماسی در ادبیات کودک و نوجوان، لزوماً نباید شخصیت‌های کهن را عیناً بازنویسی کرد؛ می‌توان مؤلفه‌های قهرمانی و هویت ایرانی را در ساخت شخصیتی جدید به کار گرفت.

در نهایت، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گردآفرید ظرفیت معرفی قهرمانان زن حماسی و ارزش‌های هویت‌ساز شاهنامه را دارد و ایلیا نمونه‌ای از امکان بازآفرینی همین میراث در قالب قهرمانی معاصر است. بهره‌گیری خلاقانه از ادبیات کهن می‌تواند فراتر از تکرار شخصیت‌های گذشته، زمینه‌ساز شکل‌گیری قهرمانانی باشد که ضمن حفظ پیوند با میراث فرهنگی ایران، برای مخاطب کودک و نوجوان امروز نیز قابل‌درک و جذاب باشند.

منابع و مأخذ

بخشی‌زاده، خدیجه (۱۳۹۰). تحلیل محتوایی بوستان سعدی از دریچهٔ عناصر داستانی آن [پایان‌نامه].

پایور، جعفر (۱۳۷۶-۱۳۷۷). *ساخت در بازنویسی رومئو و مجنون*. چیستا، (۱۴۶-۱۴۷)، ۵۲۰-۵۳۲.

پایور، جعفر (۱۳۷۹). سیری در بازنویسی‌های معاصر از ادب کهن ۱ (شاهنامه). *کتاب ماه کودک و نوجوان*، (۳۸)، ۱۴-۲۲.

پایور، جعفر (۱۳۸۰ الف). *شیخ در بوته*. تهران: نشر اشراقیه.

پایور، جعفر (۱۳۸۰ ب). بررسی چند دهه بازنویسی از مثنوی. *کتاب ماه کودک و نوجوان*، (۴۳)، ۱۶-۲۲.

پایور، جعفر (۱۳۸۷). *روش بازنویسی*، بازنویسی توأم با بازنویسی. *روشنان*، دفتر هفتم. تهران.

توزنده‌جانی، جعفر (۱۳۸۷). بازآفرینی، خلق اثر جدید یا حفظ اثر کهن؟ *روشنان*، دفتر هفتم.

جلالی، مریم (۱۳۸۹). شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵ [رساله دکتری، دانشگاه فردوسی مشهد].

جلالی، مریم (۱۳۹۳). *شاخص‌های اقتباس در ادبیات کودک و نوجوان: نگاهی نو به بازنویسی و بازآفرینی*. تهران: نشر طراوت.

جلالی، مریم و مهدخت پورخالقی چترودی (۱۳۹۳). اقتباس مفهومی و نگارشی از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان. *مطالعات ادبیات کودک*، ۴ (۲)، ۱-۱۸.

جمالی، فروغ‌الزمان (۱۳۸۷). توضیح چند نکته در مورد بازنویسی و بازآفرینی. *روشنان*، دفتر هفتم.

حجازی، بنفشه (۱۳۸۳). *ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگی‌ها و جنبه‌ها* (چاپ هفتم). تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.

سنجری، جمیله (۱۳۸۷). روش‌های خلق و تولید آثار ادبی. *روشنان*، دفتر هفتم.

سیانسیولو، پاتریشیا (۱۳۸۰). انواع تصویرگری در کتاب‌های کودکان (فاطمه زمانی، مترجم). *کتاب ماه کودک و نوجوان*، (۵۰).

شمیسا، سیروس (۱۳۸۸). *نقد ادبی*. تهران: نشر میترا.

شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۹۸). *ادبیات کودکان*. تهران: نشر اطلاعات.

طائب، محسن (۱۳۸۵). *جامعهٔ نو بر بنیاد کهن*. کتاب هفته، (۳۸)، ۱۲.

عبداللهیان، حمید (۱۳۸۱). *شخصیت و شخصیت‌پردازی در داستان معاصر* (چاپ اول). تهران: آن.

کادن، جی. ای (۱۳۸۰). *فرهنگ توصیفی ادبیات و نقد* (کاظم فیروزمند، مترجم؛ چاپ اول). تهران: انتشارات زمستان.

کریم‌زاده، مریم (۱۳۸۴). بررسی بازنویسی‌ها و بازآفرینی‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد].

کمبل، جوزف (۱۳۹۸). *قدرت اسطوره* (عباس مخبر، مترجم). تهران: مرکز.

محمدی، محمدهادی و زهره قایینی (۱۳۹۷). *تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات کودکان دوره مشروطه* (جلد ۳؛ چاپ ششم). تهران: شرکت نشر چیستا.

محمدی، محمدهادی و زهره قایینی (۱۳۹۷). *تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات کودکان دوره مشروطه* (جلد ۴؛ چاپ ششم). تهران: شرکت نشر چیستا.

میرصادقی، جمال (۱۳۷۶). *عناصر داستان*. تهران: انتشارات سخن.

میرصادقی، جمال و میمنت میرصادقی (۱۳۷۷). *واژه‌نامه هنر داستان‌نویسی*. تهران: انتشارات مهناز.

نودلمن، پری و بنفشه عرفانیان (۱۳۸۹). پیوند واژگان و تصاویر (قسمت اول). *کتاب ماه کودک و نوجوان*، (۱۵۵).

نودلمن، پری (۱۳۸۹). پیوند واژگان و تصاویر (قسمت آخر). *کتاب ماه کودک و نوجوان*، (۱۵۶).

شرف آزادتهرانی، محمود (۱۳۵۴). بازآفرینی در ادبیات کودکان ایران. *فصلنامه کانون پرورش فکری*، (۳-۴)، ۵۷-۶۵.

هاشمی‌نسب، صدیقه (۱۳۷۱). *کودکان و ادبیات رسمی ایران: بررسی جنبه‌های مختلف بازنویسی ادبیات کلاسیک ایران برای کودکان و نوجوانان*. تهران: سروش.

Abdollahian, H. (2002). Shakhsiyat va shakhsiyat-pardazi dar dastan-e moaser [Character and characterization in contemporary fiction]. Tehran: An. **[In Persian]**

Bakhshizadeh, K. (2011). Tahlil-e mohtavayi-ye Bustan-e Saadi az daryche-ye anasor-e dastani-ye an [A content analysis of Saadi's Bustan through the lens of its narrative elements] [Master's thesis]. **[In Persian]**

Cuddon, J. A. (2001). Farhang-e tosfifi-ye adabiyat va naqd [A dictionary of literary terms and literary theory] (K. Firoozmand, Trans.). Tehran: Zemestan. **[In Persian]**

Hajazi, B. (2004). Adabiyat-e koodakan va nowjavanan: Vizhegi-ha va janeb-ha [Children's and young adult literature: Characteristics and aspects] (7th ed.). Tehran: Roshangaran va Motale'at-e Zanan. **[In Persian]**

Hashemi-Nasab, S. (1992). Koodakan va adabiyat-e rasmi-ye Iran: Barrasi-ye janeb-haye mokhtalef-e baznevisi-ye adabiyat-e klasik-e Iran baraye koodakan va nowjavanan [Children and the official literature of Iran: An examination of different aspects of rewriting classical Iranian literature for children and young adults]. Tehran: Soroush. **[In Persian]**

Jalali, M. (2010). Shahnameh dar adabiyat-e koodak va nowjavan az Mashruteh ta sal-e 1385 [The Shahnameh in children's and young adult literature from the Constitutional Revolution to 2006] [Doctoral dissertation, Ferdowsi University of Mashhad]. **[In Persian]**

Jalali, M. (2014). Shakhes-ha-ye eqtebas dar adabiyat-e koodak va nowjavan: Negahi now be baznevisi va bazafarini [Criteria for adaptation in children's and young adult literature: A new perspective on rewriting and recreation]. Tehran: Taravat. (in persian)

Jalali, M., & Pourkhalqi Chatroudi, M. (2014). Eqtebas-e mafhumi va negarshi az Shahnameh dar adabiyat-e koodak va nowjavan [Conceptual and literary adaptation of the Shahnameh in children's and young adult literature]. Motale'at-e Adabiyat-e Koodak, 4(2), 1-18. **[In Persian]**

Jamali, F.-Z. (2008). Tozih-e chand nokteh dar mored-e baznevisi va bazafarini [Some notes on rewriting and recreation]. Roshanan, Daftar-e Haftom. **[In Persian]**

Kambel, J. (2019). Ghodrat-e ostureh [The power of myth] (A. Mokhber, Trans.). Tehran: Markaz. **[In Persian]**

Karimzadeh, M. (2005). Barrasi-ye baznevisi-ha va bazafarini-haye Shahnameh baraye koodakan va nowjavanan [An examination of rewritings and recreations of the Shahnameh for children and young adults] [Master's thesis, University of Yazd]. **[In Persian]**

Mohammadi, M.-H., & Qayini, Z. (2018). Tarikh-e adabiyat-e koodakan-e Iran: Adabiyat-e koodakan-e dore-ye Mashruteh (Vol. 3) [A history of children's literature in Iran: Children's literature during the Constitutional period (Vol. 3)]. Tehran: Chista. **[In Persian]**

Mohammadi, M.-H., & Qayini, Z. (2018). Tarikh-e adabiyat-e koodakan-e Iran: Adabiyat-e koodakan-e dore-ye Mashruteh (Vol. 4) [A history of children's literature in Iran: Children's literature during the Constitutional period (Vol. 4)]. Tehran: Chista. **[In Persian]**

Mirsadeghi, J. (1997). Anasor-e dastan [Elements of fiction]. Tehran: Sokhan. (in persian)

Mirsadeghi, J., & Mirsadeghi, M. (1998). Vazhenameh-ye honar-e dastannevisi [A dictionary of the art of fiction writing]. Tehran: Mahnaz. (in persian)

Nodelman, P., & Erfanian, B. (2010). Peyvand-e vazhegan va tasavir (ghesmat-e avval) [The relationship between words and pictures (Part One)]. Ketab-e Mah-e Koodak va Nowjavan, (155). **[In Persian]**

Nodelman, P. (2010). Peyvand-e vazhegan va tasavir (ghesmat-e akhar) [The relationship between words and pictures (Final Part)]. Ketab-e Mah-e Koodak va Nowjavan, (156). **[In Persian]**

Payvar, J. (1997-1998). Sakht dar baznevisi-ye Romeo va Majnoon [Structure in the rewriting of Romeo and Majnoon]. Chista, (146-147), 520-532. **[In Persian]**

Payvar, J. (1999). Seyri dar baznevisi-haye moaser az adab-e kohan 1 (Shahnameh) [A survey of contemporary rewritings of classical literature 1 (The Shahnameh)]. Ketab-e Mah-e Koodak va Nowjavan, (38), 14-22. **[In Persian]**

Payvar, J. (2001a). Sheykh dar boteh [The Sheikh under scrutiny]. Tehran: Nashr-e Eshraqieh. **[In Persian]**

Payvar, J. (2001b). Barrasi-ye chand deh-e baznevisi az Masnavi [An examination of several decades of rewriting the Masnavi]. Ketab-e Mah-e Koodak va Nowjavan, (43), 16-22. **[In Persian]**

Payvar, J. (2008). Ravesh-e baznevisi, baznevisi-ye to'am ba baznevisi [The method of rewriting, rewriting combined with rewriting]. Roshanan, Daftar-e Haftom. Tehran. **[In Persian]**

Sanjari, J. (2008). Ravesh-haye khalq va tolid-e asar-e adabi [Methods of creating and producing literary works]. Roshanan, Daftar-e Haftom. **[In Persian]**

Sansiolo, P. (2001). Anva'-e tasvirgari dar ketab-haye koodakan [Types of illustration in children's books] (F. Zamani, Trans.). Ketab-e Mah-e Koodak va Nowjavan, (50). **[In Persian]**

Sharaf Azadtehrani, M. (1975). Bazafarini dar adabiyat-e koodakan-e Iran [Recreation in Iranian children's literature]. Faslnameh-ye Kanun-e Parvaresh-e Fekri-e Koodakan va Nowjavanan, (3-4), 57-65. **[In Persian]**

Shamisa, S. (2009). Naqd-e adabi [Literary criticism]. Tehran: Mitra. **[In Persian]**

Shoari-Nejad, A.-A. (2019). Adabiyat-e koodakan [Children's literature]. Tehran: Ettela'at. **[In Persian]**

Tayeb, M. (2006). Jame'eh-ye now bar bunyad-e kohan [A new society based on the old]. Ketab-e Hafteh, (38), 12. **[In Persian]**

Tozendeh-Jani, J. (2008). Bazafarini, khalq-e asar-e jadid ya hefz-e asar-e kohan? [Recreation: Creating a new work or preserving the old work?]. Roshanan, Daftar-e Haftom. **[In Persian]**

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.